

Pjevrejski PREGLED

Godina XXV • Broj 4 • Beograd • avgust/septembar 2016. • TAMUZ/AV – 5776.

GRADI SE MIKVE U BEOGRADU •
Biće kako Tora nalaže

Strana 8-11

SUSRETI ISTORIČARA •
Spas od nacista kod – fašista

Strana 12-13

NEKAD BILO •
Beogradski Jevreji i njihova zanimanja

Strana 14-16

MAKABIJADA U ZRENJANINU •
Važno je učestvovati

Strana 36

NOVE KNJIGE • Eva

Strana 17

DRUGI PIŠU

90 godina beogradske Sinagoge Sukat Šalom (str. 20-21)

Genocid koji je Hitleru dao ideju (str. 18-19)

Godinama je tvrdio da je preživeo Aušvic,
a onda je otkrio istinu (str. 19)

Važno pravilo jevrejske ishrane: mleko i meso nikad
zajedno (str. 22-23)

ISPRAĆAJ IZRAELSKOG AMBASADORA

JEVREJSKA OPŠTINA SUBOTICA, PROGRAM KULTURE

Oboležena 72. godišnjica deportacije Jevreja

Robert Sabadoš: "Uništenjem jevrejstva ovde u Subotici grad je na neki način zaustavljen u svom razvoju"

Jene Maglai: "Muka i nepravda koju je ova zajednica preživela treba svima da služi kao zastrašujući primer i upozorenje"

Usubotičkoj Sinagogi, polovinom juna, obeležena je 72. godišnjica deportacije subotičkih Jevreja u Drugom svetskom ratu. Prigodnim kulturnim programom kao i polaganjem venaca, odata je počast nevino stradalima u Holokaustu.

Komemoraciji su prisustvovalе brojne zvaničce – predsednik Skupštine AP Vojvodine **Ištván Pastor**, načelnik Severno – bačkog okruga **Dragi Vučković**, predstavnici grada, i brojnih jevrejskih opština iz Srbije, **Isak Asiel**, glavni rabin u Srbiji, kao i rabin **Ašer Ostrin** iz Jerusalima.

Deportacija 4 000 subotičkih Jevreja u koncentracione logore širom Evrope tog kognog 16. juna 1944. zauvek je izmenila lice grada. Većina deportovanih nije preživela pa danas u Subotici

živi svega 250 pripadnika ove zajednice.

– Subotica je na neki način zaustavljena u svom razvoju, naročito u privrednom sa tom deportacijom, odnosno uništenjem jevrejstva ovde u Subotici jer su Jevreji bili nosioci privrednog života između 1880. i 1940. godine. Subotica je izgubila neki elan, ne kažem da je to isključivo bilo zbog Jevreja, ali Jevreji su bili znatan deo onih koji su imali neku inicijativu i koji su radili na tome da ovaj grad bude na nekom prihvativom industrijskom, privrednom i kulturnom nivou – istakao je **Robert Sabadoš**, predsednik Jevrejske opštine u Subotici.

– Da bismo nastavili svoj put, moramo sačuvati uspomenu na žrtve i strahote koje su Jevreji preživeli – napomenuo je **Jene Maglai**, gradonačelnik Subotice obraćajući se prisutnima. – Sva ta muka i nepravda koju je ova zajednica preživila treba da služi kao zastrašujući primer i upozorenje svima nama koji živimo u ovom gradu, da se suočimo sa ovim događajima i ne dopustimo da se išta slično ponovi – dodaо je on.

– Dok se sećamo i žalimo stradele subotičke Jevreje, treba da

se setimo da ta mala zajednica još postoji u Subotici, jaka i ponosna, prkoseći zakonima prirode – rekao je rabin Ašer Ostrin, ovogodišnji gost iz Jerusalima. – Pravo priznanje odajemo danas ovoj maloj zajednici Jevreja u Subotici. Mi, Jevreji iz čitavog sveta, mi smo Jevreji Subotice i vama danas odajemo počast – poručio je Ostrin.

Vence na spomenik u dvorištu Sinagoge položili su ambasador Mađarske u Beogradu dr Atila Pinter i dr Janoš Babić, generalni konzul Mađarske u Subotici, politička savetnica u ambasadi SAD

u Beogradu Šeri Denijels, delegacija Skupštine AP Vojvodine koju je predvodio predsednik Ištvan Pastor, načelnik Severnobačkog upravnog okruga Dragi Vučković, gradonačelnik Subotice Jene Maglai, predsednik Nacionalnog saveta mađarske nacionalne manjine Jene Hajnal, delegacije Gradskog udruženja penzionera Subotica, delegacija Komunista Srbije-Subotica Centar Tito i delegacije jevrejskih opština Osijek, Zrenjanin, Novi Sad, Kikinda i Subotica.

Izvor: www.subotica.rs

ISPRAĆAJ IZRAELSKOG AMBASADORA

Piše: Danijel Bogunović

Otišao prijatelj, ostalo prijateljstvo

Između ostalog, Josef Levi, ambasador Izraela, ostaće ovde upamćen i po tome što je za svaku aktivnost naše jevrejske zajednice bio dostupan, redovno se odazivajući svakom našem pozivu

Nakon pet godina njegovog uspešnog službovanja u Srbiji došao je dan rastanka od ambasadora Izraela u Srbiji Josefa Levija, a Jevrejskoj opštini Beograd je bila ukazana čast da organizuje zvanični oproštaj. Svečanost, organizovana 7. jula 2016. u dvorištu Sinagoge, bila je prilika da se prisjetimo nekih njegovih velikih zasluga za našu zajednicu i sećanja su počela da naviru.

Mediji su nedavno preneli vest da su Jevrejskoj opštini Beograd u postupku restitucije враћена dva poslovna prostora u Prizrenskoj ulici br. 6. Bio je to prvi slučaj restitucije imovine prema Zakonu o otklanjanju posledica oduzimanja imovine žrtava Holokausta koji nemaju živih zakonskih naslednika, usvojenom u februaru 2016.

Prisećamo se kako je prošlog leta radna grupa SJOS, čiji sam bio član, vodila pravu diplomatsku ofanzivu, a ogromnu, možda i najveću, podršku na tom planu pružao nam je upravo ambasador Izraela Levi. Kada je radnoj grupi za samo šest meseci rada pošlo za rukom da dobije nacrt zakona, trebalo je da Zakon prođe kroz skupštinu Republike Srbije. Baš pred samo usvajanje, početkom februara u Srbiji su bili raspisani

parlamentarni i opštinski izbori. Razmišljali smo: "Ako se Zakon sad ne usvoji, ko zna kad će ponovo biti pred poslanicima Skupštine Srbije". U tom prelomnom trenutku, kada stvar više nije bila u našim rukama, ambasador je presudno je pomogao, iskoristivši svoj veliki autoritet stečen velikim radom u Srbiji, koju je, po sopstvenom priznanju, zavoleo. Zakon je 12. februara usvojen čime je bar malkice ispravljena ogromna nepravda učinjena Jevrejima tokom Holokausta.

Ovde se ne završavaju zasluge njegove ekselencije. Levi je mnogo uradio i na polju razvoja odnosa između Srbije i Izraela, na pozitivnom ugledu Izraela u našoj zemlji. Takođe, bukvalno za svaku aktivnost jevrejske zajednice u Srbiji bio je dostupan redovno se odazivajući svakom našem pozivu.

Sve ovo nalagalo je da oproštajni prijem bude nešto zaista posebno. Ali kako je došlo do toga da JOB-u pripadne čast da ga organizuje?

Pre nekoliko meseci, na jednom sastanku predstavnika MSP

Izraela i rukovdstva JOB-a, ambasadoru sam rekao da bi, nakon svega što je uradio za Jevrejsku zajednicu Srbije, JOB želela da napravi oproštajni prijem u njegovu čast. Josi se, naravno, složio. U međuvremenu, dogovorili smo se da taj oproštajni prijem bude ujedno i zvanična ceremonija ispraćaja na koju će biti pozvani njegovi gosti i gosti JOB. S obzirom na letnje vrućine odlučili smo da prijem bude u dvorištu Beogradske sinagoge "Sukat Šalom".

Sa zidova zgrade Sinagoge vijorile su se velike zastave Srbije i Izraela, posebno napravljenje za ovaj događaj. Po obodima stepenica i platoa stajali su sveži cvetni plavo-beli aranžmani. S obzirom na to da je prijem bio uveče, postavljena je i posebna svetlosna dekoracija u bojama zastave Izraela. Na kapiji kolskog ulaza u dvorištu bili su postavljeni beli baloni, a gosti su ulazili preko crvenog tepiha. Znajući da će svi želeti da se slikaju sa ambasadorom, postavili smo poseban media wall kao mesto predviđeno za slikanje. Sve to učinilo je da ambijent dvorišta Sinagoge bio je nesvakidašnji.

Mr. Danijel Bogunović
Jewish Community Belgrade

Dear Danijel,

I would like to thank you and the Jewish Community Belgrade for a very special reception that you organized on the occasion of the completion of my mission as Ambassador of Israel to Belgrade.

I was deeply touched by the friendly, family like atmosphere which imbued that evening. The image of the synagogue, with the flags of my beloved Israel and Serbia, illuminated by fireworks was breathtaking, filling me with pride and joy.

The program was truly overwhelming and for that I wish to especially thank Ms. Milica Šutić.

My departure from Belgrade is getting closer but I want you to know that I will be taking you all in my heart forever. You received me into your families with open arms and warm hearts and for that I am immensely grateful.

Till we meet again,

With warmest regards,

Yossef Levy
Ambassador

Embassy of Israel, Belgrade | Трг Јосифа Стјепановића 47/A, A, Karađorđevićeva Blvd, Belgrade 11000
tel +381 11-384-3500 | fax +381 11-384-3505
<http://ambaisembassy.org/en/ambaisembassy/>

S obzirom na očekivani dolazak uglednih gostiju iz državnog vrha i diplomatskog kora i mere bezbednosti su bile na najvišem nivou.

Već od 19.30 časova počeli su da pristižu gosti. Bilo ih je oko 300, a među njima i predsednica Skupštine Srbije Maja Gojković, prestolonaslednik princ Aleksandar Karađorđević sa suprugom princezom Katarinom, ministar unutrašnjih poslova Nebojša Stefanović, ministar za rad, boračka pitanja, socijalnu politiku i zapošljavanje Aleksandar Vulin, ministar kulture Ivan Tasovac, kordinator centra za Kosovo i Metohiju Marko Đurić, savetnik premijera Vladimir Božović, direktor agencije za restituciju Strahinja Sekulić, ambasadori SAD, Nemačke, Kanade...

Sve ih je dočekala muzika gudačkog kvarteta uz koktel dobrodošlice. Kao poseban poklon ministra odbrane RS Zorana Đorđevića nastupio je Umetnički ansambl Ministarstva odbrane "Stanislav Binički".

Program je počeo intoniranjem državnih himni "Hatikva" i "Bože pravde", u pratinji operskog pevača Bojana Bulatovića i izraelske operske zvezde Jael Sajag. U ime predsednika Vlade RS prisutnima se obratio Vladimir Božović. Potom je to učinio i predsednik JOB Jakob Salom, a zatim su ambasadoru Josefu Leviju uručeni Orden i Povelja zahvalnosti.

U ime Izraelske privredne asocijacije u Srbiji prigodan poklon ambasadoru uručio je njen predsednik Zoran Stojković. Usledilo je iznenadenje večeri koje priredila balerina Narodnog

pozoršta u Beogradu Drina Pešić, koja je sa plesačima zaigrala uz pesmu "Jerusalim od zlata". Sa terase trećeg sprata Sinagoge krenuo veliki vatromet.

Nakon ovoga Josi je morao ponovo da izađe na binu i da se obrati prisutnima. Ovoga puta i predsednica Skupštine Maja Gojković je izašla sa njim. Ceo događaj i program su propratili predstavnici mnogobrojnih medija. Bio je to kraj onog oficijelnog dela nakon kojeg je usledilo koktel posluženje uz nastup gudačkog kvarteta, sumiranje utisaka i fotografisanje sa ambasadorom. Druženje je potrajalo do kasno u noć. Na rastanku smo našem prijatelju poželeti sreću uz nadu da će se ponovo videti.

(Autor je donedavni predsednik jevrejske opštine Beograd)

JIM**Piše: Vojislava Radovanović**

Kad se voli, nije teško

Aktivnosti našeg muzeja bile su vrlo posećene, pa se često događalo da gosti nisu imali gde da sednu

Život u našem Muzeju je zanimljiv, na momente neobično dinamičan, pa nije lako izdvojiti nešto što je interesantnije od ostalog... Ali, da probamo.

U Srbiji, od 12. do 21. maja 2016. održana je po drugi put velika manifestacija „Muzeji Srbije, deset dana od 10 do 10“. Ona je ustanovljena prošle godine zato da se muzeji širom Srbije, potpuno besplatno, tokom deset dana predstavljaju publici u skladu sa svojim željama, tematskim sadržajima, i mogućnostima. Ove godine Manifestacija je bila toliko uspešna da je muzeje Srbije posetilo više od 200 000 ljudi! Naravno da su najveći teret poneli veliki muzeji, ali nije zanemarljiv ni doprinos manjih među kojima je bio i naš, koji je učestvovao sa bogatim programom: velikom likovnom izložbom, predstavljanjem odlične knjige, organizovanjem nekoliko video-projekcija, i učestvovanjem u Noći muzeja.

Baš lepa izložba

Izložbu su JIM-ovi muzealci priredili u saradnji sa beogradskim Udruženjem likovnih umetnika „Sergej Jovanović“, i „skromno“ je, ali sasvim opravdano, nazvali „Baš lepa izložba“. Sastoјala se od slika u raznim slikarskim tehnikama, umetničkih fotografija i skulptura. Izloženo je 50 likovno kvalitetnih i upečatljivih radova 41 autora – slikara, umetničkih fotografa i vajara. Svečano je otvorena 12. maja u 13 sati, u Galeriji Jevrejske opštine Beograd. Na otvaranju su govorili Vojislava Radovanović, direktorka, Božidar

Vitas, umetnički fotograf, i Jasmina Klanica, mr istorije umetnosti i selektor umetničkih dela koja su činila izložbu. Svečanom otvaranju prisustvovalo oko 120 ljudi, dok je još 300 posetilo izložbu tokom nadnich desetak dana, do 22. maja.

Promocija „Avramove dece“

Dana 17. maja, u 13 sati, u sali na drugom spratu Jevrejske opštine Beograd, predstavljena je knjiga Živane Vojinović „Avramova deca“. Darovita autorka je novinarica iz Šapca, a njena knjiga o šabačkim Jevrejima nastala je kao rezultat dvadesetogodišnjeg istraživačkog rada. Veliko interesovanje publike bilo je očekivano, ali baš da će posetilaca biti toliko da ne bude dovoljno mesta... Bio je to, što se kaže, pun pogodak, baš kao i knjiga čija je autorka pozdravljena burnim aplauzima. Knjigu „Avramova deca“ objavila je izdavačka kuća Orion – art u Beogradu 2015. godine. O knjizi su govorili izdavač Dragorad Kovačević, predsednik Saveza jevrejskih opština Ruben Fuks, književnik Filip David, autorka Živana Vojinović, a program je

sjajno vodila Branka Džidić, filolog i arhivista našeg Muzeja.

JIM je ubrzo organizovao još nešto. Bila je to projekcija video-snima performansa srpske i kanadske umetnice jevrejskog porekla, Gabrijele Nikolić, u kojem ona, na delikatan, simboličan i potresan način, pokazuje stradanje svoje uže i šire porodice u Holokastu.

Video – projekcija performansa „Jedan dan ima 52 života“ priređena je u predvorju našeg Muzeja, 19. maja u 13 sati. Iako je bila najavljenja jedna projekcija, sticajem okolnosti održane su dve što je pričinilo veliku radost svima. U „muzejskom životu“ nema ni jedne situacije koju možete da predvidite sa sigurnošću – toga dana, od 10 sati kada se stalna izložbena postavka redovno otvara za javnost, počela je prava navala posetilaca, i domaćih i stranih. Nekolicina onih koji su došli oko podne, ostalo je i na projekciji. Zatim, nešto pre 13 sati okupilo se oko 20 članova jevrejske zajednice, kao i prijatelja i kolega iz drugih ustanova. I opet nije bilo mesta za sve. Međutim, izvanredna simbolična predstava Gabrijele Nikolić na mestu nekadašnjeg nemačkog logora *Topovske šupe*, praćena horskom muzikom i molitvama za mrtve (hor „Braća Baruh“), ostavili su izrazito snažan utisak na prisutne. A onda, kada je projekcija već bila pri kraju, u posetu Muzeju došlo je 25 američkih studenata Klemson Univerziteta iz Južne Karoline sa profesorom dr Vladom Matićem koji već godinama, svakog proleća, dovodi grupe svojih studenata u naš Muzej. Provedeni su kroz stalnu postavku i obilazak je taman bio gotov kada se prethodna grupa gostiju razišla. Usledila je druga projekcija za prof. Vladu Matića i studente, posle koje se razvio živ razgovor sa umetnicom.

Noć muzeja

I, na kraju, poslednjeg dana velike mujejske Manifestacije,

usledila je Noć muzeja, u subotu, 21. maja. Držeći se one narodne o mirodiji i čorbi JIM je i ovog puta bio odlična mirodija. Organizacioni odbor „Muzeji Srbije, deset dana od 10 do 10“ prepustio je muzejima da sami odluče da li će, i koliko učestvovati u Noći muzeja. Naš Muzej je bio otvoren od 19 do 1 čas ujutro, i prema procenama, imao je oko 350 posetilaca. Osim što je stalna postavka bila otvorena za javnost, priređena je i likovna izložba „Matilda nije tu“ u kombinaciji sa video – projekcijom novog performansa „Jedan dan – Klarisa“ već pomenute umetnice Gabrijele Nikolić. Izložba „Matilda nije tu“ je neobična, mala, sastoји se od jednog portreta žene (ulje na platnu velikih dimenzija) čije se lice pojavljuje iz teškog i gustog mraka, nestvarno, pomalo nejasno, kao duh, i čitave zbirke malih stili-

zovanih ljudskih figura u različitim pozama i sa neverovatno snažno dočaranom patnjom. Performans „Jedan dan – Klarisa“ je snimljen na lokaciji gde je za vreme Drugog svetskog rata bio nemački koncentracioni logor *Crveni krst* u Nišu. Izložba i video – projekcija održane su u predvorju Muzeja i svojom originalnošću privlačile su pažnju posetilaca. Izvesnu mistiku davao je i kontrast u osvetljenju – predvorje je bilo zamračeno, dok je stalna izložbena postavka bila sva u svetlu.

– U 1 ujutro zatvorili smo Muzej, zatvorili smo izložbu, razmenjali utiske galameći kao i svi temperamentni muzealci, i razišli se sa osećanjem profesionalne ispunjenosti i lične radosti. To ide jedno s drugim, ako volite to što radite... A mi volimo! – zadovoljno je komentarisala direktorka JIM-a.

GRADI SE MIKVE U BEOGRADU

Piše: Saša Ristić

Biće kako Tora nalaže

U judaizmu postoji tri mišljenja o tome kako se gradi mikve, razlike su, reklo bi se, u finesama. Hasidi ga rade na jedan način, ortodoksi na drugi... Ovo mikve biće urađeno tako da ga mogu koristiti svi Jevreji bez obzira na to kojem pokretu ili struju pripadaju

„A zemlja beše bez obličja i pusta, a nad licem bezdana beše tama i Božji duh se diže nad licem voda“ (I knjiga Mojsijeva, 1:2)

Teško nam je da prihvatimo, ali mora se reći: jevrejska zajednica, koliko god da ima sinagoga, nema taj status ako nema mikve. Nigde u svetu nećete naići na jevrejsku zajednicu koja nema mikve. Taj tako suštastveni objekat u Srbiji ne postoji još od Drugog svetskog rata.

Ali i tome uskoro dolazi kraj. U septembru Beograd će dobiti ovo ritualno kupatilo, koje se uveliko gradi u Ulici kneza Miloša

Još malo pa otvaranje – u ovoj kući gradi se mikve

finansirano prilozima pripadnika jevrejske zajednice i donatora iz inostranstva, koji su ispunili obećanje da će na svaki naš dinar dati svoja četiri.

- Ideja da sagradimo mikve rodila se još pre osam godina kada smo došli ovde – priča rabin Jehošua Kaminecki. – To je, sećam se, bila tema mojih prvih razgovora sa rabinom Asielom, kako da napravimo mikve, gde da ga napravimo...

Postoje tri osnovna slučaja (situacije) u kojima jevrejski za-

kon zahteva obredno porinuće u mikve:

– Ženi su nakon njenog mečnog ciklusa zabranjeni intimni odnosi sa mužem sve dok se ne porine u mikve. To je biblijska zapovest najveće strogosti (*ujedno i najšira upotreba mikve*). Iako se ovaj propis najviše odnosi na udate žene, on se na ne manje važan način dotiče i neudatih

– Porinuće u mikve je neodvojiv deo prelaska u jevrejsku veru. Bez porinuća, konverzija se ne smatra valjanom. To važi podjednako i za muškarce i za žene.

– Posude koje je proizveo ne-jevrejin mora, takođe, da se podvrne „konverziji“ potapanjem u mikve, pre nego što počne da se upotrebljava na stolu Jevrejina (*naši mudraci su sto poredili sa oltarom i zato svaki sud koji se koristi na jevrejskom stolu mora biti posvećen, baš kao što su posvećeni sudovi koji se koriste na oltaru Svetog Hrama (Bet aMikdaš)*). To spada u poseban zakon i nema veze sa kašrutom.

Jevreji su živeli u Beogradu u kontinuitetu još od vremena Vizantije, zna se da su imali svoju

Nekad bilo – nekadašnje mikve na Dorćolu

opštinu. Međutim podaci iz tog vremena vrlo su oskudni, tako da o mikve nema nikavog pomena, mada je svakako morao postojati.

„Najraniji podatak o postojanju 'jevrejskog amama' piše u svojoj studiji dipl. ing. arh. Divna Đurić-Zamolo „nalazimo u turškom planu Beograda iz 1863 godine u kojem je ucrtan pod brojem 102. Međutim postoje i raniji podaci o jevrejskom amamu, ali se na osnovu njih ne može utvrditi njegova lokacija. Najraniji pomen uopšte o jevrejskom amamu potiče iz 1620. godine, kada se o njemu govorio u jednoj raspravi tadašnjeg glavnog rabina Beograda Jude Lerme, bez naznake gde se amam nalazio.“

Rabinu su se žalile neke ugledne žene na nepogodnost u vezi sa ritualnim kupatilom, koje se nalazilo „od pamтивека у томе dvorištu“. Njima je bilo neprijatno da dolazeći u kupatilo prolaze kroz dvorište u kojem gotovo uvek sede muškarci. Rabin je zato predložio jevrejskoj opštini da pomoći točka i oluka odvede vodu u drugu prostoriju kupatila, koja bi imala pristupačniji prilaz.

„Pored ovih postoje i druge oblasti života kada je uobičajeno da se koristi mikve. Na primer, ustaljeno je porinuće u mikve pre Jom Kipura u znak čistote i pokajanja. Mnogi hasidi se uranjaju u mikve pre Šabata da bi pojačali osećanje svetosti koje taj dan nosi“ – kaže u svojoj knjizi „Rajske vode, tajna mikve“, prevedenoj na srpski, rabin Arije Kaplan. „To što za neku zapovest ne postoji očigledan razlog, njen poštovanje tim više postaje isključivo čin vere. Time pokazujemo da smo spremni i voljni da se povinujemo Božjim zakonima čak i kada ih ne možemo opravdati logikom i da Boga stavljamo iznad sopstvenog razuma. Mi ne držimo zapovesti zato što to od nas zahteva logika nego zato što smo ih primili od Boga. Osnova za ovakvo ponašanje je odnos koji postoji iz-

Nedavno otkriveno – jevrejsko kupatilo u Pirotu

među zapovesti i Davaoca, a koji stoji iznad svake ljudske mudrosti

– U suštini, mikve je za dame, prvenstveno služi njima – objašnjava Kaminecki – ali nije samo za njih. Obično u ortodoksnim zajednicama postoji mikve za dame i mikve za muškarce. Mikve za žene je u suštini micva prema zapovestima iz Tore. Tamo piše da žena, po završetku ciklusa mora da sačeka još sedam dana pre nego što može da se spoji sa čovekom. U tom periodu ona ima status nida (od reči nadad što znači „skloniti“ ili „odvojiti“) zbranjen joj je bilo kakav fizički kontakt sa muškarcem. Nakon tih sedam dana obavezno odlazi u mikve da se porine i posle toga je, figurativno rečeno, kao nova, što se poklapa i sa danom u kojem je najveća verovatnoća

da začne. Tako muškarac i žena nakon dve sedmice bez fizičkog kontakta mogu ponovo baš na taj dan da budu zajedno što je vrlo značajno jer se posle tolike apstinencij želja pojačava. Ljudi koji su duže u braku odlično razumeju da je neminovno da posle izvesnog vremena strast malaksava. Ova „mala tajna“ Tore pomaže da vatrica ljubavi među supružnicima ne ugasne. Mikve koje gradimo u Beogradu namenjeno je ženama jer to je osnovno. U hasidskom pokretu kojem i ja pripadam muškarci odlaze u mikve svakog jutra pre odlaska u sinagogu na molitvu. Ali to nije micva to nije obaveza koju propisuje Tora, to je, prosti, tradicija.

Naš sagovornik i njegova supruga su, rekosmo, već osam godina u Beogradu. Kada je u Izraelu,

Ovde će se prikupljati kišnica – majstor Dragutin Dakić i rabin

on obavezno ide u mikve petkom ujutro, sa svojom decom, a često i svakog dana ako ima vremena. Ljudi odu u mikve prosto da bi se istuširali i malo porazgovarali sa prijateljima. U Beogradu to nije mogao, ali nije ni bio obavezan da to čini. Ali kako je onda tu zapovest iz Tore ispunjavala njegova žena **Miri?**

- Miri sama ili zajedno sa mnom odlazi u mikve u Budimpešti jednom mesečno. Ali, da budem iskren, to nije uvek bilo jednom mesečno, jer kada je žena trudna tih devet meseci nema ciklus i nije obavezna da ide u mikve. Zatim, dobro to je sada individualno od žene do žene, i dok doji žena nema ciklus, a kako nas dvoje imamo četvoro dece onda možete da pretpostavite da nismo morali da idemo u Budimpeštu sve to vreme, ali išli smo često. Taj put nije baš lak, odemo ujutro i vratimo se isto veče, što može da bude vrlo naporno. Zimi, kada su dani kratki, možemo da krenemo za Beograd već oko pet-šest sati, ali leti prva zvezda izade oko pola deset uveče pa treba voziti noću kada ste već umorni. Ponekad je ona išla sama minibusom, ali i to je naporno jer vozač razvozi putnike do njihovih kuća... Ali poenta mikve koju gradimo nije u tome da olakša život mojoj ženi i

meni nego da omogući mnogim ženama naše jevrejske zajednice da ga koriste. Uostalom, odlazak u Budimpeštu je ženi i meni bila prilika da se snabde- mo košer hranom ili izademo u neki košer restoran što nam ovde nije lako jer smo u poštovanju košer ishrane vrlo strogi, pa ovde ne možemo da izademo ni u jedan restoran.

U Beogradu, zna se, kada nešto hoćete da gradite, potrebne su vam godine da prikupite svu potrebnu dokumentaciju i dozvolu. Ali ne samo zbog toga, gradnja mikve nije bila ni malo lak zadatak za našeg sagovornika. Nije mogao da prosto kupi stan i u njemu pravi mikve. Takođe, ne može da ga gradi u javnoj zgradi, a kupiti kuću i zemlju u srpskoj prestonici je vrlo skupo. Opet, sagraditi mikve izvan grada, gde su zemlja i kuće jeftinije, nema nikakvog smisla jer kada je Šabat ljudima nije dozvoljeno da voze, a da posle kupanja pešače satima do svojih kuća je van pameti.

- Ali, hvala Bogu, sada kada smo uspeli da kupimo ovu kuću u Kneza Miloša koja sa sve dvo- rištem sada pripada nama to je mnogo lakše. Kada je kuća vaša i hoćete da je adaptirate to je već nešto jednostavnije. Ipak i za te papire čekali smo duže od godine. Naravno, ništa nećemo menjati spolja i kuća će da

izgleda kao što jeste, ali unutra menjamo sve, vodovodne i električne instalacije... kada bude gotovo ona će unutra izgledati kao nova.

Praviti mikve u velikoj staroj kući može da bude vrlo opasno. Prvo mora da se adaptira krov na poseban način da se odatle prikuplja kišnica, koja se odvodi u prostoriju u temelju kuće. Sve to bi moglo da ugrozi njenu statiku i čvrstinu. Srećom, pored te kuće je i jedna mala u kojoj će biti mikve. Na njoj je izuzetno zahtevne rade mnogo lakše izvesti. U tome pomaže savetima i jedan američki rabin, koji je i arhitekta.

Naravno i reka može da posluži kao mikve, ali to je vrlo teško po hladnom vremenu. Zatim teško je na reci imati privatnost jer uvek neko prolazi. Takođe, reka može biti i vrlo prljava, pa postoji opasnost infekcija i tako dalje.

- Ja ne znam ni za jednu ovdašnju Jevrejku, osim, siguran sam, rabinove žene, da ide u mikve jer je veliki napor putovati u Budimpeštu, ali znam da bi mnoge ovdašnje žene to volele i da će koristiti mikve kada ono počne da radi. Ima mnogo žena ovde koje nisu religiozne i ne poštuju Šabat ali bi bile srećne da mogu da dolaze u mikve. U svakom slučaju ono će biti otvoreno za svaku Jevrejku koja želi da ga koristi. Učinićemo da svakoj ženi bude priyatno da tu dođe i provede neko vreme, da se druži...

Cena celog projekta je oko 78 000 evra. Zašto je to toliko skupo? Razlog je vrlo komplikovana konstrukcija. Trebalо je, na primer, ukopati bazen tri metra u dubinu što je dublje od temelja kuće, zatim nanošenje betona je bilo iz dva puta jer je izolacija veoma važna. Prvo je nanet beton debljine 20 centimetara, pa onda još jedan i to izliven odjednom jer se po verskim propisima ne mogu nalivati prvo zidovi pa dno zato što ne sme da postoji nijedna linija, ni-

Strogi zahtevi gradnje – rabin Kaminecki i arhitekta Srđan Redžić

jedna pukotina, pa tako ni spojevi između zidova ili između zidova i poda nego podovi i zidovi moraju da budu izliveni odjednom kao, na primer, dno i zidovi čaše. Iz bazena ne sme ni malo vode da istekne jer u tom slučaju mikve nije košer. Pritom sve je to moralo da bude urađeno u jednom danu, ali – rukama, bez korišćenja ikakvih mašina. Da sve to bude ispoštovano pomogla su i trojica američkih rabina koji su specijalno došli da nadgledaju radove.

– Moram da kažem da su Srbi, majstori koji izvode radeve, sjajni stručnjaci zaista, vrlo vešti, spretni, inteligentni, ali ne znaju ništa o pravilima koja se moraju poštovati pri gradnji mikve. Ja opet, znam dosta o tim pravilima, ali se u građevinske poslove ništa ne razumem. Američki rabini koje sam promenuo, razumeju se i u jedno i u drugo, ali ne znaju srpski, pa sam stalno morao da posredujem između njih i majstora... sve u svemu komplikovana situacija. Arhitekta Srbin je vrlo talentovan, sve razume. Ipak, morao sam svaki dan da budem sa majstорима da ne bi došlo do neke greške i kršenja propisa. Na primer, ne sme biti nikakvog bušenja. E, kako sada napraviti ogradu na stepeništu. Pa vrlo jednostavno, ogradu treba staviti u beton dok je on još žitak. Dodem jednog dana i vidim oni buše rupu u betonu. „Šta radite to ljudi, aman!“ pitam hvatajući

se za glavu. „Kako šta radimo, pa, bušimo rupe u betonu da postavimo ogradu stepeništa! U čemu je problem, to se tako radi?“ Onda sam morao da im opet objasnim šta se sme, a šta ne, pa su morali ponovo da vrate u prethodno stanje i da posao urade na drugačiji način, da ponovo postave stepenice i fiksiraju ogradu na propisan način. Ili, drugi primer, sve maltene gotovo, beton je izliven, a sada treba staviti radijatore koji se obično stavljuju tako što se izbuše rupe u betonu pa se radijatori tu fiksiraju. Međutim to sada nije moguće pa su morali da nađu neko drugo rešenje. Ali, rekoh, arhitekta je vrlo darovit i uvek nađe dobro rešenje. Stavio ga je na neke nogare tako da nije bilo bušenja.

U judaizmu postoji tri mišljenja o tome kako se gradi mikve, ali razlike su reklo bi se u finesama. Hasidi ga rade na jedan način, ortodoksi na drugi... Ovo mikve je urađeno tako da ga mogu koristiti svi Jevreji bez obzira na to kojem pokretu ili struji pripadaju.

– Prvi put se susrećem sa ovakvim zahtevima u gradnji

– Dragutin Dakić, jedan od izvođača. – Sa majstorske strane nije tu ništa mnogo komplikovano, ali zahtevi su nesvakidašnji, na primer trebalo je oplatu spustiti u celini, što nikada nisam radio, ali smo ipak to uspeli. Imam veliko iskustvo, ali smo neka rešenja morali da smisljamo na licu

mesta. Osećao sam se, kako da kažem, kao doktor koji treba da da dijagnozu za neku bolest sa kojom se do sada nije susreo.

Slično govori i njegov kolega arhiteksta Srđan Redžić:

– Ovo mi je prvo mikve koje radim. Projekat je urađen u saradnji sa investitorima iz Amerike i Izraela koji su davali uputstva. Gledali smo i neke slične stvari koje oni rade po svetu i na osnovu toga smo ovo radili. Iskreno, ovo mi je vrlo interesantno. Od Drugog svetskog rata niko to ovde nije radio. Pravila su vrlo stroga, prvi put sam se susreo sa betoniranjem „iz komada“, kao i sa pravilima vezanim za prikupljanje kišnice. Vrlo interesantan sakralni objekat sa mnogo specifičnosti čije poštovanje je, koliko sam uspeo da shvatim, rabinu jako važno. Kada smo izlivali beton tu je bila čitava delegacija koja je to nadgledala. Moralo je da se završi za jedan dan. Rabini iz Amerike sa kojima smo pričali bili su vrlo zadovoljni našim radom. Sakralni objekti uvek imaju svoje specifičnosti koje se moraju ispratiti, a na studijama se ne uče, pa je to poseban izazov za mene. Interesantno je da je dok smo betonirali bilo mnogo kiše što nam je otežavalo rad, ali su rabini rekli da je upravo to odlično, da je to, kada lije kiša, jako dobar znak jer ukazuje da će kišnice biti dovoljno da se bazen napuni.

LICA I DOGAĐAJI

Vredan poklon

Ana i Jaša Preger učinili su veliku čast Jevrejskoj opštini Beograd poklonivši joj klavir na kojem je godinama svirao i komponovao naš cenjeni član prof. dr Andrija Preger. Njihov gest čini nas posebno ponosnim.

Jevrejska opština ovim putem izražava zahvalnost porodici.

M. G

SUSRETI ISTORIČARA

Snimci: Nikola Radić Lucati

Piše: Milan Koljanin

Spas od nacista kod – fašista

Na jevrejsko pitanje u svojoj okopacionoj zoni fašistička Italija je gledala kao na pitanje izbeglica

UBeogradu, u Institutu za noviju istoriju Srbije, 24. marta 2016. održan je međunarodni naučni skup (radionica) „Putevi spasavanja? Jugoslovenski Jevreji i italijanska okupaciona zona 1941-1943“ o kojem smo ovde, zbog ritma izlaženja naše novine, prinuđeni da pišemo sa malim zakašnjenjem.

Bio je to prvi skup organizovan na međunarodnom projektu „Italija i deportovanje Jevreja sa okupiranih teritorija tokom Drugog svetskog rata 1939-1945“ čiji koordinatori su profesori sa italijanskog Univerziteta Karli.

Posle pozdravnih reči direktora Instituta za noviju istoriju Mileteta Bjelajca, predstavnice Saveza jevrejskih opština Srbije Svetlane Đurić i direktora Italijanskog kulturnog centra Davide Skalmanija, sledilo je iznošenje saopštenja učesnika skupa. Izlaganje Aleksandra Lebla, koji se spasio na italijanskoj okupiranoj teritoriji u Dalmaciji, da bi se zatim pridružio

partizanima, bilo je ne samo izuzetno vredno svedočenje nego i neka vrsta uvoda u sam skup. Olga Manojlović Pintar, iz Instituta za noviju istoriju Srbije je problematizovala nekoliko bitnih pitanja vezanih za položaj Jevreja u Italiji u vreme fašističkog režima, pitanje memorijalizacije Holokausta i odnos jugoslovenske istoriografije prema ovom fenomenu. Istorija Milan Ristović je ukazao na bitnu činjenicu da je okupacija i podela Jugoslavije donela jednu sasvim novu situaciju, da se uvek moraju uvažavati prilike na pojedinim italijanskim okupacionim područjima. Pri tome je istakao pragmatičnost italijanske politike ne samo prema Jevrejima, nego i Srbima i drugim narodima. Ukazao je i na potrebu novih istraživanja i na ne naučne uticaje na istoriografiju.

Govoreći o interniranju Jevreja u Italiji tokom Drugog svetskog rata, italijanski profesor Karlo

Spartako Kapogreko je istakao da su internirani samo strani, ne i domaći Jevreji, kao i da su logori uglavnom bili na jugu Italije. Naglasio je da za mesto prisilnog boravka treba koristiti službeni termin internamento libero umesto izraza confino libero. Njegova koleginica Maria Tereza Đusti je predstavila najvažnije italijanske istoriografske radove o okupaciji Jugoslavije i Albanije i uporedila je italijansku i nemačku okupaciju. Zaključila je da su okupatori bili slični u postupanju, ali ne i u obimu ubijanja, kao i da je Italija na jevrejsko pitanje gledala kao na pitanje izbeglica. Sanja Petrović Todosijević, iz Instituta za noviju istoriju Srbije, u svom izlaganju o bekstvima Jevreja iz nemačke okupacione zone u Srbiji u italijansku okupacionu zonu, ustvrdila je da je većina begunaca uhvaćena. Istakla je ulogu kvislinške vlade generala Nedića i oružanih odreda Dimitrija Ljotića u hapšenju Jevreja, predstavljajući nekoliko slučajeva o kojima su sačuvani podaci u Istoriskom arhivu Beograda.

U diskusiji posle prve sesije vladika slavonski Jovan (Ćulibrk) je predstavio glavne tokove istraživanja Holokausta u srpskoj istoriografiji. Pri tome je naglasio značaj istraživanja uloge Italije u ublažavanju užasnih posledica Holokausta i potrebu istraživanja ovog fenomena u sklopu opštег toka istorije perioda Drugog svet-

Italijanska vojska na Balkanu

skog rata, naglasivši da, za razliku od nacističke Nemačke, fašistička Italija nije poistovećivala Jevreje sa komunistima. Svetlana Đurić je iznela primere autostereotipa koji se reprodukuju u savremenim italijanskim udžbenicima za decu osnovnoškolskog uzrasta u kojima se i savremena Italija vezuje za tradiciju Rimskog carstva.

Prvi govornik na popodnevnoj sesiji italijanski profesor Mateo Luidi Napolitano, predstavio je prilike na području Rijeke posle kapitulacije Italije i nemačke okupacije severnog Jadrana, oblasti poznate pod nazivom Jadransko primorje (Adriatische Kuestenland). Stradanje Jevreja i odnosi na tom području prikazani su na primeru Đovanija Palatučija, koji je deportovan u koncentracioni logor Dahu. Autor ovih redova Milan Koljanin je predstavio glavne tokove i specifičnosti genocida i Holokausta na teritoriji Nezavisne Države Hrvatske. Zaključio je da se bez razumevanja opštег toka događaja i genocida nad Srbinima ne mogu razumeti ni tokovi Holokausta u ustaškoj državi. Milovan Pizari, iz Centra za istraživanje i edukaciju o Holokustu iz Beograda, izneo je bitne podatke o bekstvima Jevreja iz NDH na italijansko okupaciono područje, pre svega u Rijeku, o interniranju Jevreja u logoru u Kraljevici što je ilustroval fotosima iz tog logora. Prema Pizariju, na italijanskim okupacionim teritorijama spas je našlo ukupno oko 6 000 Jevreja sa ostalih okupacionih područja Jugoslavije.

Novinar i publicista Aleksandar Gaon je predstavio izuzetno značajnu petotomnu ediciju svedočanstava o Holokaustu „Mi smo preživeli...Jevreji o Holokaustu“. To je nesumnjivo najznačajnija objavljena zbirka narativnih izvora o Holokaustu u Jugoslaviji, koja je delimično prevedena i na engleski jezik. Posledni govornik na skupu je bio istoričar Milan Radovanović, koji je predstavio pitanje jevrejskih izbeglica u dugom periodu

od dolaska nacionalsocijalista na vlast u Nemačkoj da okončanja Drugog svetskog rata i Holokausta. On je identifikovao prve grupe izbeglica već prvih meseci 1933. godine, da bi u narednom periodu Jugoslavija postala jedna od ključnih zemalja za Jevreje koji su tražili spas izvan „nove Evrope“. Kao i prva sesija, i završni deo skupa praćen je živom diskusijom o raznim pitanjima vezanim za osnovnu temu, među njima i pitanje manjinske politike NDH.

Skup u Institutu za noviju istoriju Srbije je pokazao od kolikog je značaja međunarodna saradnja na istraživanju i predstavljanju istraživanja o Holokaustu, posebno za istraživače u Srbiji i drugim zemljama nekadašnje Jugoslavije, kao i za istraživače iz njoj susednih zemalja. U najvećoj meri to se odnosi na istraživače iz Italije s

obzirom na njen značaj i angažovanje na prostoru Jugoslavije tokom Drugog svetskog rata. Treba se nadati da će i naredni skupovi italijanskih i srpskih istraživača dati važne rezultate u istraživanju Holokausta i da će oni biti dostuni, kako naučnoj tako i najširoj, javnosti.

Ovaj međunarodni skup podržala je Evropska komisija u okviru programa Evropa za građane. Partneri na projektu su tri univerziteta iz Rima (LUISS, La Sapienza i Roma Tre), Jevrejska zajednica iz Rima, Institut za noviju istoriju Srbije i Univerzitet u Valoni (Albanija). Skup u Beogradu je organizovao Institut za noviju istoriju Srbije u saradnji sa Italijanskim kulturnim institutom u Beogradu, Savezom jevrejskih opština Srbije i Centrom za istraživanje i edukaciju o Holokaustu iz Beograda.

NEKAD BILO

Beogradski Jevreji i njihova zanimanja (od kraja 19. veka do II svetskog rata)

Dr David Tajtacak predao je 1971. godine Jevrejskom istorijskom muzeju rukopis u kojem opisuje život siromašnih slojeva srpskih Jevreja, koji su, "grcajući u nemaštini, bedi i sirotinji, patili i trpeli kao i svi siromasi naših sugrađana Srba". O njemu se zna da je rođen 13. februara 1899. da se 20. septembra 1927. oženio Sarinom Alfandari, da je tokom II sv. rata bio u zarobljeništvu i da je umro 19. aprila 1973. Ali to nije sve. Ostalo je upamćeno i da je bio human čovek, da je lečio siromašne besplatno i da je znao da bolesniku pod jastuk ostavi novac za lekove.

Kinooperateri

U starom Beogradu početkom XX stoljeća na Malom Kalemegdanu je Bubi Katarivas otvorio bioskop i nazvao ga „Pariski bioskop“. Unutra nisu bila sedišta već dugačke klupe od dasaka. U zemlju su bili ukopani stubovi, a od dasaka je napravljen i krov preko koga je bilo prebačeno platno – cirada, prikovano za drvenariju ekserima. Bioskop je radio samo subotom popodne, jer su tada pobožne Jevrejke bile slobodne, i jedući semenke posećivale bioskop, koji je davao vrlo dobre filmove a ulaznica je stajala samo 1 groš tj. 20 para dinarskih.

Prvi kinooperater ovoga bioskopa bio je Samuilo Pesah, ujak Isaka Mevoraha, majora sanitetske službe u penziji, koji danas živi u Beogradu. Samuilo je umro u oslobođenom Beogradu pre destak godina a bio je rukovodilac – direktor sadašnjeg bioskopa „Jadran“.

Od pokojnog Samuila naučili su kinooperateski zanat i Jakov Puči, koji je rano umro od tuberkuloze plu-

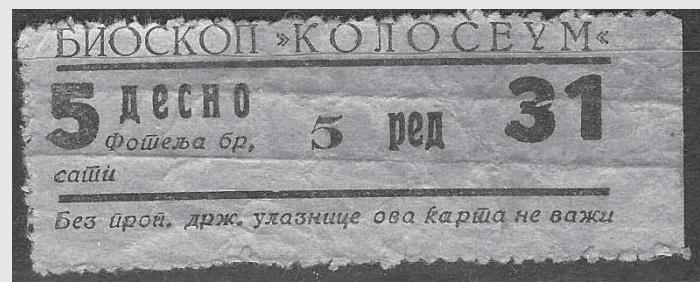
Rukopis, sada u vlasništvu JIM-a, ima 150 strana i predstavlja pravu dragocenost jer ne samo da slikovito govori o životu naših dedova i pradedova nego i ukazuje na nepravednost večnih antisemitskih optužbi predrasuda o bogatim Jevrejima.

U nekoliko narednih brojeva „Pregleda“, po našem izboru, donosićemo delove dr Tajtacakovih rukopisa, onako kako su napisani, bez lektoranja, koji će vas, verujemo, relaksirati, zabaviti, ali i navesti na razmišljanje.

ća, kao i Jakov Abramović, koji nisu električari, dok je pokojni Pesah bio i izučeni majstor elektro-instalater. Odmah posle rata, posle 1920. godine, vlasnici bioskopa „Koloseum“ bili su Kronštajn i braća Tajtacak-Andjelković, Dobrivoje i Andjelko. Sada je ovaj kino dobio naziv „Zvezda“.

Godine 1909. podrumske prostorije adaptirane su u bioskop „Koloseum“. U bioskopu je 29. decembra 1929. godine priređena prva tonska projekcija filma u Srbiji. Bio je to film „Dama sa trotoara“, sa meksičkom glumicom Lupe Velez

Trgovci pijačari

Odmah posle završetka Prvog svetskog rata u Višnjićevoj ulici kod Jovanove pijace počele su da niču kao pečurke radnje u kojima se za male pare mogla da dobije manufaktturna roba koja se prodavala na metar, kao i kratka roba, naročiti razne vrste čarapa od najprostijih do najfinijih i sva druga kratka roba. Trgovci su tu robu nabavljali od trgovaca koji su bili pred stečajem pa su im robu prodavali veoma jeftino da bi došli do nekog dinara, ili su oni od raznih fabrika kupovali feleričnu robu, sa malim greškama u tkanju, koje oko kupaca kao nestručnjaka nije moglo da primeti.

Ja ču da napomenem ovde samo dvojicu i to:

Moša Sarfati

Moša je rođen 1899. godine. Sin veoma siromašnih roditelja nije mogao da se školuje pa je, kao odličan đak završivši osnovnu školu, otišao u šegrte. Za vreme Mošinog šegrtovanja nije postojalo radno vreme. Argatovalo se od 12 do 14h dnevno, šegrt je

morao da gazdarici cepa drva, vuče vodu, i obavlja teže kućne poslove. Kao veoma bistar i sposoban, on u 13. godini života postaje kalfica, u 17. godini kalfa, i navršivši 20 godina, po odsluženju stalnoga kadra 1921. godine, otvara radnju u „Višnjićevom pasažu“. On vrlo brzo, veštим poslovima postaje veoma bogat i vidjen trgovac, ženi se 1928. godine rođenom sestrom od tetke, Sarinom i u srećnom braku dobija dve kćeri i jednog sina. 1941. godine kad je fašistički okupator porobio našu domovinu Moša posredstvom pokojnog doktora Guelmina bude primljen na posmatranje na odeljenje za posmatranje gde ga je sada pokojni doktor Guelmino čuvao pod lažnim imenom ali nažalost od fašističkih slugu otkriven i predat Gestapou tako da je likvidiran na Banjici 1941. godine. Žena mu Sarina sa decom, svekrvom i svojom majkom odvedena na Sajmište i likvidirana u dušegupki 1942. godine.

Pošto je Moša bio veoma darežljiv i human, i kao takav pomagao jevrejsku sirotinju, izabran je, pomoću glasova te sirotinje, za odbornika Jevrejske opštine i u tom zvanju se istakao i kao javni radnik za sve vreme dok mu je trajao mandat.

Moša Josipović - „Piroćanac“

Došao je sa porodicom iz Pirotu 1928. godine i u podrumu – suturenu, u kući na uglu Kapetan Mišine i Višnjićeve, otvorio manufaktturnu radnju. Po prirodi veoma bistar i inteligentan, kao trgovac veoma sposoban, ubrzo je stekao lep ugled na samo kod trgovaca pijačara već i kod svih gradjana Dorćola, njegovih stalnih mušterija. Svoje sinove je vaspitavao u slobodarskom duhu. Kada je 1939. godine uveden za Jevreje gimnaziste, kao i za one koji su trebali da se upišu na fakultet „Numerus klauzus“, on je svojom popularnošću, jedva uspeo da svoga starijeg sina upiše na fakultet. Prilikom okupacije Beograda od strane fašista, on sa ženom Jozefinom i dva sina beži sa lažnim ispravama u Pirot, gde ga Bugarski fašisti 1942. godine predaju nacistima. Likvidiran je sa ženom i sinovima 1943. godine u Aušvicu.

Jevreji pevači snimljeni na gramofonskim pločama

Početkom XX veka bilo je Jevreja odličnih pevača koji su vrlo lepo pevali Srpske sevadilnke pa su kao takvi i snimljeni na gramofonskim pločama. Bili su to sledeći: Almozlino, čijeg se imena više ne sećam. Bio je to brat pok. Nisima, apotekara iz Beograda. Iz milošte su ga naši sugradjani sa Dorćola Srbi nazvali Čamil. On je isto tako pevao i u horu Srpskog narodnog pozorišta iz

Beograda. Prošao je sve Balkanske ratove a jedno vreme bio je i kafedžija. Isto tako bili su odlični pevači brat i sestra Katalan. Katalanova sestra poginula je 1915. godine prilikom bombardovanja Beograda, a njen brat Biti prošao kroz sve Balkanske ratove, borac Solunskog fronta, po zanimanju poslužitelj Beogradskog gradskog poglavarstva – opštine grada Beograda, likvidiran je sa ženom od nacista 1942. godine.

Ringešpildžije

Krajem XIX veka na Malom Kalemeđdanu odmah kod samoga ulaza bila su pre rata dva cirkusa: jedno strelište i jedan ringešpil. Nedeljom i praznicima je ovo mesto bilo posećeno od dece, vojnika kadrovaca i žandarma, kao i raznih mladih radnika zanatlija i trgovaca. Sećam se da se cirkus zvao „Vitez“. Vlasnik vrteške bio je David Levi, koji je došao iz Bosne u Beograd i oženio se ženom Ster, rođenom Danon. Ringešpil su okretala za to najmljena deca, i za deset vožnji dobijali jednu vožnju besplatno. Početak i kraj vožnje oglašavao je čika David zvonom, a za vreme vožnje je svirao naročiti instrument sličan danasnjem džu-boksu, koga je pokretao rukom vlasnik vrteške. Docnije David sa sinovima postaje veletrgovac. Trgovao je kratkom robom, a sa mnogobrojnom porodicom, ženjenim sinovima, udatim kćerima, zetovima i unucima likvidiran je od nacista 1942. godine.

Prodavci zaklanih gusaka i njihovih prerađevina

Krajem XIX stoljeća tetka Bukas Katarivas kupovala je i klukala guske, pa kad ih je dobro ugojila, ona je topila gušču mast i prodavala je na kilogram Jevrejima koji su jeli samo kašer. Kilogram gušče masti je stajao 16 groša tj. 3 dinara i 20 para dinarskih. Ona je isto tako bila veliki majstor sušenih guščjih proizvoda „pačas“ i „pičugas“ (sušeni guščji bataci i guščje grudi, kao i veliki majstor za pripremanje guščjih džigerica na jevrejski način. Isto tako ona je bila veliki majstor za spravljanje viršli i kobasicu u kojima je osim guščjeg mesa bilo i goveđeg, a u viršlama telećeg mesa.

Pletači korpi i stolica

Dane Pijade krajem XIX stoljeća imao je u svome stanu i radionicu, u kojoj je pleo korpe, torbe za pijacu i sedišta na svim stolicama koje su pravljene od drva. Bio je veoma vredan i pošten majstor, poznat na Jaliji i Dorćolu kao veoma duhovit. On je tako često obilazi obilazio jevrejsko groblje i obilazio pokojnike, nakadašnje rodjake i dobre prijatelje. Obično je stao pred nadgrobni spomenik umrlog i održao pokojniku sledeći govor: „Zdravo Jakove, zar si i ti tu! Naći ćemo se da drugom svetu, e sad uzdravlje i dovidjenja.“

O SVEMU PO MALO

Piše: Aleksandar Lebl

Draža i Jevreji

Cilj ovog napisa je da dopuni ono što su u Politici 26. juna, 6. i 8. jula ove godine o Holokaustu u Srbiji tokom II svetskog rata pisali dr Milovan Pisari i Čedomir Antić. Verujem da to mogu uraditi iako nemam odgovarajuću naučnu titulu, jer sam tokom niza godina izučavao tu

tematiku, između ostalog i u Vojnoistorijskom institutu, te o tome pisao u novinama i publikacijama. U prvom redu upućujem na feljton *Jevreji, četnici, partizani* objavljen u dnevniku *Danas*. Počeo bih navodom Č. Antića „Dokumenti govore da su oba pokreta otpora – NOV i JVO – jasno i nedvosmisleno osuđivali progon Jevreja“. Ne ulazeći u to koliko je tačna orientacija tih pokreta, moram reći kako nije tačno da je jedan od njih, JVO, nedvosmisleno i jasno osuđivao progon Jevreja. Dokumenti govore kako se stav tog pokreta menjao tokom godina. Na početku, 1941. godine i najmanje godinu-dve potom, Jevreji su optuživani za zločine protiv Srba, tvrdilo se kako NOV vode mađarski Jevreji - Tito i Moša Pijade (dok se o Titu još ništa nije znalo, za Mošu Pijade se sasvim sigurno znalo u

štabu Draže Mihailovića, koji je već pre rata bio postavljen za organizatora gerilskog ratovanja u slučaju da do njega dođe, jer je u njemu bilo dosta beogradskih intelektualaca koji su ga moralni poznavati). Pijade je pre I svetskog (Velikog) rata bio saradnik poznatog nacionalističkog lista *Pijemont* (kao i Leon B. Lebl, imenjak mog oca, čije je srednje slovo H). Tek kasnije, od 1943. godine to se promenilo. U sastavu JVO bila je obrazovana mala jedinica Jevreja iz srednje Evrope koji su se našli na teritoriji Jugoslavije, formirana je politička grupa tih Jevreja, lekar i dentistkinja D. Mihailovića bili su Jevreji... U kasnoj fazi rata Mihailović je raspisom svim štabovima zabranio antisemitizam, pod pretnjom oštreljivim kazni za one koji govorile protiv Jevreja „koji su stradali više i od nas Srba“..

NOVE KNJIGE

Eva

Pod ovim naslovom, u izdanju "Samizdata" iz štampe je izašla knjiga Daneta Ilića, dopisnika RTS iz Kragujevca i povremenog saradnika "Jevrejskog pregleda", za koju je recenziju napisala dr Mladenka Ivanković, naučni saradnik Instituta za noviju istoriju Srbije. Autor prikaza koji ovde donosimo je dr Vladimir B. Perić. Prva promocija će biti organizovana u Narodnoj biblioteci "Vuk Karadžić" u Kragujevcu 6. septembra, a potom u Beogradu, Badenu...

Svedok pogroma: ponos i prkos kao tragična krivica

Da imperativ čistog srca treba čoveka da beskompromisno i prkosno vodi kroz život, pokazuje nam primer Eve Nahir Panić, opisan u istoimenoj monografiji. Put trasiran načelima humanosti, jednostavnosti, požrtvovanja i čovekoljublja izgleda da nužno sobom privlači zlo, višestruku marginalizaciju, mukotrпno i dugotrajno stradanje. Više puta branjena i odbranjena ljubav prema Srbinu Radetu Paniću – konfesionalno, klasno, nacionalno i politički – okosnica je Evine životne priče. Zlo koje se nadvijalo nad porodičnom srećom Panićevih imalo je mnogo lica i obličja – Drugog svetskog rata, Holokausta, Informbiroa, Udbe i društvenih odbacivanja koja su ih pratila kroz vihor ratova i stradanja u miru.

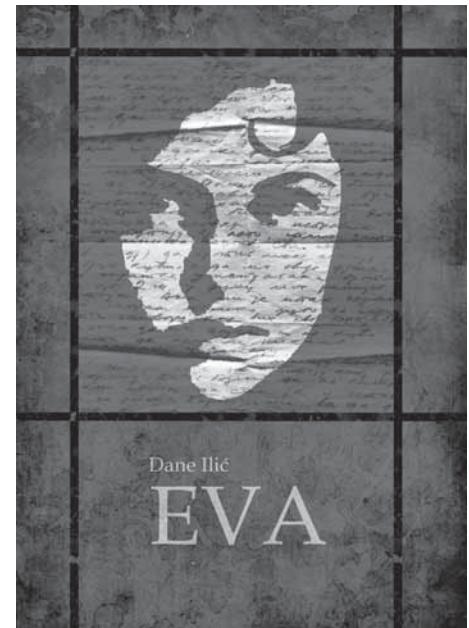
Evino svedočanstvo je ujedno i glas koji čuva sećanje na stradale Jevreje u nacističkom pogromu. Pripadnica jevrejske zajednice u Čakovcu i mosni luk tog grada sa Kiryat Tivonom, dobitnica Plakete počasne građanke Čakovca u 96. godini, ova žena predstavlja bitnu interkulturnu sponu jevrejskog i ex-jugoslovenskog prostora. Njen glas nam paradigmatično ilustruje antisemitizam u predratnoj Jugoslaviji.

slaviji (Numerus clausus) i tadašnjoj Mađarskoj. On se prikazuje kroz priču o stradalim roditeljima, Emi i Beli Kelemenu pred kraj Drugog svetskog rata u logoru smrti Aušvicu.

Neusebljenost zbog politikā mržnje i proganjanja, nije pokobala Evu da opstane i ostane čovek na prvom mestu. Nomadizam kao moranje, ne kao izbor, prirodno se završio 1966. godine u Izraelu, u životnoj luci, kibucu Šar Hamakimu. Ovaj topos kasnije postaje važan za srpsku književnost.

Danilo Kiš je ključna figura pre svega za Evin progovor o logoraškim stradanjima na ostrvu Sveti Grgur (1951-1953). Eva je još jedna od goloootčkih priopovedačica, pored Ženi Lebl, jugoslovenske novinarke i istoričarke, koju je takođe Kiš podstakao da objavi knjigu o sudbini žena zatočenih u komunističkim logorima.

Ženski Boris Davidović, kako je Evu Kišu Ženi opisala, pružila je značajno svedočanstvo koje je tvorcu Grobnice za Borisa Davidovića bio oslonac za dalji rad, a činjenice iz intervjuja korišćene su za film Aleksandra Mandića o životu goloootčana, "Goli život". Osim opisa prijateljstva sa Danilom Kišom, autor monografije o Evi nam

slika i divan međuljudski odnos sa piscem Filipom Davidom.

Poteze u životu pravila je rukovođena otvorenošću prema ljudima, uvek bez zadnje misli. Verovala je do kraja svog veka u ravnopravnost među ljudima, bila je idealista i živila je za ideju jednakosti i pravičnosti, koju je i mogla da ostvari u kibucu kao vidu komune. Paradoksalno je ali istinito, da je čovek koji je toliko nesreće prevalio preko svojih leđa, lako bio smiren, ispunjen i zaokružen pred kraj života.

Ova krepka dama, kako je Ilić naziva, bila je srećna jer nije bila zaboravljena, jer nije pristala da udara, vređa i maltretira druge logorašice na Svetom Grguru da bi sebi pribavila beneficije i lakše izašla iz zatvora. Eva je i na najnižem stupnju svoje rastočenosti, potpune poniženosti, otkrivala svoju čovečnost kao neuništivu, otuda natprirodnu činjenicu; nadneta nad užasom, sagledavajući ga u dubini ona je osetila ljudsku lepotu oko sebe. U tome je pouka i značaj ove knjige.

Knjigu "Eva" prati i veb stranica na kojoj se ona može poručiti: <http://evabook.mojssajt.rs>

Dr Vladimir B. Perić

DRUGI PIŠU

Genocid koji je Hitleru dao ideju za Aušvic

Od 1904. do 1908.godine Nemci su u Africi pobili 75 000 urođenika. Sve to, kao i koncentracione logore, posle su primenili nacisti

Odluka je pala, Nemačka se i službeno izvinjava Namibiji zbog genocida nad narodima Herero i Namakva u toj afričkoj državi koji su nemačke trupe sprovele od 1904. do 1908. Pokolj nad 75 000 domorodačkog stanovništva izvele su kolonijalne snage Nemačkog carstva, a taj užasni događaj danas se smatra prethodnicom svega onoga što su u Evropi tokom Drugog svetskog rata činili nacisti.

Počev od Holokausta, preko Porajmose – genocida nad Romima, i svega ostalog. Nemačko carstvo tadašnju Jugozapadnu Afriku, današnju Namibiju, svojom je kolonijom proglašilo u avgustu 1884. Domoroce koje su Nemci tamo zatekli, koristili su u pravilu kao

Lotar fon Trota
(Foto: wikimedia commons)

Ratni zarobljenici iz plemena Herero 1904. godine (Foto: wikimedia commons)

ropsku radnu snagu, otimali su im zemlju, što je vrlo brzo dovelo do oružane pobune u prvom redu među Hererima.

I dok kolonijalni dokumenti navode da je pobuna počela napadom na 60 imanja kolonijalnih gospodara, moderniji dokumenti navode da su Hereri napadali skoro isključivo vojne ciljeve, ne dirajući nemačke civile. S druge strane, odgovor generala Lotara fon Trote, čoveka koji je bio na čelu kolonije, bio je jeziv. On je naredio da se ubije svaki odrasli muškarac, a da se žene i deca oteraju u Namib, jednu od najgorih pustinja na svetu.

Hiljade ljudi su umirale od dehidracije, gladi, bolesti, a preživeli Hereri, plus Namakvi, strpani su u koncentracione logore i terani na rad u rudnicima dijamantnata. Prema podacima iz tog doba, od 80.000 Herera, preživelo ih je samo 15.000. Procenjuje se da su njemačke kolonijalne snage pobiile oko 80 odsto populacije ta dva naroda.

Hereri i Namakvi od toga se nisu do kraja oporavili sve do danas. Danas ih je po oko 200 000 pripadnika širom juga Afrike, od čega u Namibiji samo 7,5 odsto prvihi i 4,8 odsto drugih. U zemlji od samo dva miliona stanovnika.

Genocid u Namibiji s početka prošlog veka značajan je i po tome što se danas generalno smatra da je Adolf Hitler, odnosno vođe nacista oko njega, na ideju o otvaranju koncentracionih radnih logora, odnsono logora smrti, došao na temelju iskustva ljudi koji su genocid provodili upravo u Namibiji. Isti ti ljudi su nekoliko decenija kasnije manje ili više direktno bili uključeni i u nacističke programe u Evropi.

Hajnrich Ernst Gering, na primer, bio je prvi kolonijalni guverner Jugozapadne Afrike, a u istoriju je ušao i njegov sin Herman Gering, general nacističkog Luftwafea koji je na suđenju nacističkim zločincima u Nurnbergu počinio samoubistvo. Jedan od istaknutijih nemačkih oficira koji je sprovodio genocid po Namibiji bio je Franc Rifter fon Ep. On je posle, kao general, izveo genocid nad Jevrejima i Romima u Bavarskoj, a umro je od srčanog udara uoči suđenja u Nurnbergu 1945. godine.

Poreklo zločina još je i dublje. U Namibiji je u vreme genocida svoje prvo terensko istraživanje sproveo i Eugen Fišer, čovek koga je Hitler 1933. postavio za rektora univerziteta Frederik Vilijam, a čiji je student Jozef Mengel u Drugom svetskom ratu sprovodio razne brutalne eksperimente nad logora-

šima, često u ime potpuno pseudonaučnih istraživanja kako bi se dokazale nacističke fiksacije rasom.

Za genocid u Namibiji general Trota napisao je posle pokolja: "Afrička plemena uništio sam u rekama krvi... Jedino takvim čišćenjem može nastati nešto novo što će trajati." A to je već način izražavanja sličan nacističkom. Ispada da mnogo od onoga što je Hitler govorio i zapisivao u "Majn Kampf" čak i nije originalno njegovo, nego je bila reč o stanju ekstremističkih krugova koji su postojali i pre njega.

General fon Trota inače je i prije Namibije iza sebe već ostavio reke krvi. U severnoj Kini je na čelu svojih trupa učestvovao u međunarodnoj intervenciji za zaustavljanje Bokserskog ustanka, pri čemu su pobili 100 000 civila. Istovremeno dok je ubijao po Namibiji, general je stigao da slomi i protivkolonijalni ustanak u Tanzaniji, gde se broj pobijenih civila procjenjuje na između 250 i 300 hiljada.

(Izvor: express.hr, 14.07.2016.)

Godinama je tvrdio da je preživeo Aušvic, a onda je otkrio istinu

Džozef Hirt (91) iz Pensilvanije je priznao da je lagao da je bio zatvorenik u koncentracionom logoru Aušvic

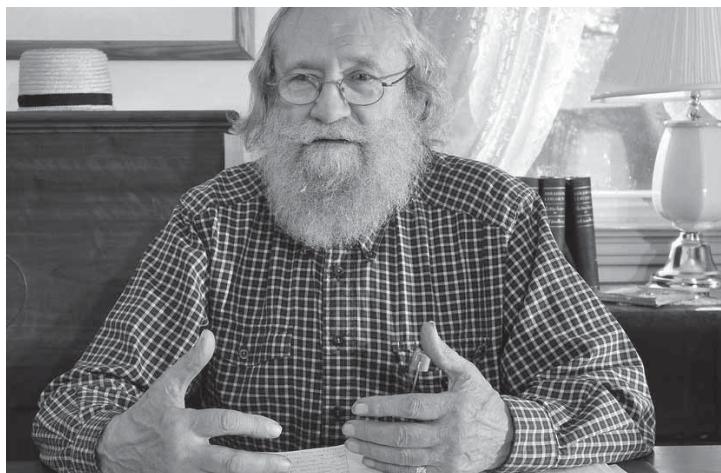
Hirt je godinama tvrdio da su ga nacisti odveli u logor, a govorio je i da je odatle uspeo da pobegne. On je, međutim, u petak priznao, u pismu koje je poslao lokalnim novinama, da je priču izmislio i izvinio se javnosti.

"Pišem ovo danas da bih se javno izvinio zbog štete koju sam pričinio kada sam umetnuo sebe u opis života u Aušvicu. Ja nisam bio tamo zatvorenik. Nisam imao namjeru da umanjim ili bacim senku na događaje koji su se zaista tamo dogodili tako što sam lažno tvrdio da sam bio lično umešan. Pogrešio sam. Tražim oproštaj. Tada sam bio odlučio da učinim sve što mogu kako bih sprečio zaborav o istini o životu i smrti u Aušvicu", napisao je Hirt.

On je godinama držao javne govore o svom navodnom iskustvu u toku Drugog svetskog rata i govorio o tome kako je njegova porodica pobegla iz Poljske u Beograd. Rekao je da su ga uhapsili nacisti i odveli u Aušvic i da je tamo sreo mučitelja Jozefa Mengelea.

Hirt je rekao da je uspeo da pobegne ispod električne ograde. On je slagao i da je prisustvovao Olimpijskim igrama 1936. u Berlinu kada je Adolf Hitler okrenuo leđa čuvenom atletičaru Džesiju Ovensu, kao i to da je upoznao Ovensa i Elenor Ruzvel nakon što je stigao u SAD.

Hirt je rekao da se plašio da će svet zaboraviti horor koncentracionih logora i da je zato lagao.

„Flagrantno negiranje i ignorisanje istine me je natjeralo da održavam sećanja živa. Doneo sam pogrešnu odluku i rizikovao da ukaljam istinu koju su sam pokušao da podelim“, kaže Hirt.

Ranije ove godine istoričar Endru Rid je posumnjao u Hirtovu priču i objavio tekst koji pobija njegove izjave.

Imena žrtava i preživelih iz Aušvica su javno dostupna i među njima nema Hirtovog imena. Hirt je priznao da je tetovirao broj zatvorenika iz Aušvica naučnika i pisca Prima Levija, ali da nije pokušao da preuzme njegov identitet već je na taj način htio da sačuva sećanje na njega.

Rid je otkrio i da Mengele nije bio u Aušvicu u periodu pre Hirtovog navodnog bekstva, kao i mnoge druge nelogičnosti.

Hirt nije prvi čovek koji je izmislio ili preuveličao priču u vezi sa Holokaustom. Herman Rosenblat je preživeo Drugi svetski rat napisao je memoare o tome kako je tada upoznao svoju buduću ženu, a kasnije se ispostavilo da je veliki deo knjige bio izmišljen.

("Guardian", 27. jun 2016.)

90 godina beogradske Sinagoge Sukat Šalom

Zgrada Sinagoge je završena, 1. novembra, 1925, a, osveštana je u letu 1926. kada, je okončano njeni unutrašnje uređenje. Sinagoga ima 220 mesta, a 2002. je dobila ime Sukat Šalom

Evrejska zajednica u Srbiji je 19. juna 2016. koncertom u velikoj sali Kolarčevog narodnog univerziteta obeležila značajan jubilej: 90 godina beogradske Sinagoge Sukat Šalom. Događaj je otvorio rabin Jevrejske zajednice u Srbiji Isak Asiel, koji je podsetio da Sinagoga Sukat Šalom svedoči o lepim tradicijama Beograda. Podvukao je da su Jevreji ponosni što su Beograđani i da je to važan deo njihovog identiteta. Rabin je posebno pozdravio episkopa topičkog Srpske pravoslavne crkve Arsenija Glavčića, nadbiskupa beogradskog Rimokatoličke crkve Stanislava Hočevra, predstavnike diplomatskog kora i zahvalio se Upravi za saradnju s crkvama i verskim zajednicama koja je pomogla da se na ovaj način obeleži veliki jubilej.

Koncert je – u punom smislu te reči – bio spektakularan. Pu-

blika u prepunoj sali Kolarčevog narodnog univerziteta bila je prezadovoljna programom koji su činile dve celine:

1. muzička drama *Las Coplas de Yosef Ha-Tsadik* u izvođenju ansambla za sefardsku muziku „Šira utfila“ i Srpsko-jevrejskog pevačkog društva „Braća Baruh“
2. nastup Srpsko-jevrejskog pevačkog društva „Braća Baruh“.

Kada je reč o muzičkoj drami *Las Coplas de Yosef Ha-Tsadik*, organizatori su nas upoznali da je reč o biblijskoj poemi koju je u 17. veku u Carigradu na ladino jeziku napisao Abraham Toledo. Najverovatnije se radi o prvom jevrejskom mjuziklu čija je originalna muzika izgubljena. Reč je o biblijskoj priči o Josifu, koja je smeštena u kulturni milje sefardskih Jevreja u Osmanskom carstvu. Nakon Carigrada, ovo

Naraciju je izvela Vanja Ejodus, a Jakova je glumio Aljoša Vučković

delo je 1861. godine štampano u Beogradu. Odnosno, Beograd je posle Carigrada bio prvi grad u svetu gde je štampano ovo značajno delo.

Budući da je originalna muzika izgubljena, Stefan Sablić, Nenad V. Khan i Aleksandar Simić su se svojski potrudili da komponuju muziku za ovu dramu. Aranžman su uradili, takođe, Stefan Sablić i Nenad V. Khan, dramatizaciju Stefan Sablić, a prevod teksta s ladina Drita Tutunović. Naraciju je izvela Vanja Ejodus, a Jakova je glumio Aljoša Vučković. Vokalno i instrumentalno izvođenje i scenski nastup grupe „Šira utfila“ i Srpsko-jevrejskog pevačkog društva „Braća Baruh“ bili su izvanredni.

Uvek odlični – „Šira utfila“

Nećemo preterati ako kažemo da je mjuzikl koji su to veče izveli bio nezaboravan. Muzika je izvedena na tradicionalnim i savremenim instrumentima „Šireutfile“: Stefan Sablić (vokal, ud), Elad Gabaj (kanun), Filip Krumes (violina), Srđan Đorđević (kontrabas), Sinan Aćifović (klarinet) i Akaš Bhat (perkusije). Srpsko-jevrejsko pevačko društvo „Braća Baruh“ nije imalo samo odličan vokalni nastup, već nam se, budući da je reč o mjuziklu, prikazalo i u glumačkom vidu. Sve povale za mjuzikl Stefanu Sabliću i saradnicima.

Nakon mjuzikla usledio je i samostalni horski nastup Srpsko-jevrejskog pevačkog društva „Braća Baruh“, kojim je dirigovao Stefan Zekić.

Učestvovali su vrhunski umetnici Jael Sajag iz Izraela (soprano), Vuk Zekić (bariton), Gorjana Zekić (klavir) i Ladislav Mezei (violončelo). Izvedeno je jedanaest kompozicija, a utisak je bio takav da je Srpsko-jevrejsko pevačko društvo „Braća Baruh“ još tri puta izašlo na bis. Sve čestitke Stefanu Zekiću i saradnicima.

Naravno, podvucimo još jednom koji je bio povod za ovako lep događaj: 90 godina beogradске Sinagoge Sukat Šalom. Jevrejska zajednica u Srbiji nam o svojoj sinagogi saopštava: „U nedelju 15. juna 1924. godine svečano je položen kamen temeljac buduće sinagoge. Gradilište je bilo iskićeno državnim zastavama, a svečanosti su prisustvovali kraljev izaslanik, predstavnik Narodne skupštine i druge ugledne ličnosti.“

Dvojezična povelja na pergamentu je položena u hermetički zatvoren mesingani cilindar i uvidana u temelj zgrade. Rabin Šlang je svojeručno napisao hebrejski tekst, a rabinov sin Izidor Šlang je ispisao staroslovenskom cirilicom tekst na srpskom jeziku. Povelju su potpisali kralj

Publika je uživala

Aleksandar i kraljica Marija i ona je položena u temelje sinagoge 15. juna 1924. godine.“

Tekst povelje na srpskom jeziku glasi: „Srcem punim zahvalnosti prema milostivom Bogu Izrailja, u temelju ovoga doma ovekovečujemo da je u četvrtoj godini vladavine Njegovog Večanstva Aleksandra I., kralja Srba, Hrvata i Slovenaca iz narodne dinastije Karađorđevića na dan 15. juna 1924. godine, 13. sivana 5684. položen kamen temeljac zgradi Srpsko-jevrejske crkvene opštine Eškenaskog obreda u Beogradu, u kome će biti smeštene sinagoga, škola, kancelarije, ritualno kupatilo i stanovi za opštinske nameštenike po priloženom nacrtu.“

Zgrada Sinagoge je završena novembra 1925, a osveštana je u letu 1926. kada je okončano

njeno unutrašnje uređenje. Sinagoga ima 220 mesta, a 2002. je dobila ime Sukat Šalom.

Na kraju, oni koji nisu imali priliku da budu te večeri na koncertu u Kolarčevom univerzitetu, imaju za čim da žale. Biće, nadamo se, prilike da mjuzikl *Las Coplas de Yosef Ha-Tsadik* čuju neki drugi put i steknu utisak o ovom pionirskom poduhvatu.

Televizijska produkcija Eparhije bačke Srpske Pravoslavne Crkve zabeležila je čitav koncert i očekuje se da makar deo bude emitovan u okviru verskih programa Radio-televizije Srbije. Bilo bi još bolje ako bi koncert na televiziji bio emitovan u celosti ili postavljen na internet.

(Dr Aleksandar Raković,
"Pravoslavlje", 1. jul 2016.)

Tri puta na bis – Hor „Braća Baruh“

DRUGI PIŠU: „MAGIČNO BILJE“

Piše: S. Stefanović

Važno pravilo jevrejske ishrane: mleko i meso nikad zajedno

Dr Suzana Kovačević, istražujući duboko utemeljenu kulinarsku tradiciju Jevreja, objašnjava niz vrlo strogih, kanonizovanih zabrana koje su, u međuvremenu, našle uporište i u savremenoj medicini

Nedavno je u prostorijama Srpskog lekarskog društva u Beogradu, stručnoj publići, sačinjenoj uglavnom od sadašnjih i budućih lekara, održano predavanje na temu jevrejske ishrane. Zahtevnoj temi svoje vreme posvetila je doktor Suzana Kovačević, a kako je sama priznala, najteže je bilo doći do bilo kakve literature, jer se medicinskim aspektom ove ishrane gotovo нико nije ozbiljnije bavio.

Dr Suzana Kovačević

Onaj drugi, gastronomski, aspekt poznat joj je od detinjstva, jer je njena majka Dijamanti Beraha Kovačević autor jednog od samo dva objavljenih jevrejskih kuvara na srpskom jeziku. Razgovor za Magično bilje dr Kovačević počinje na neuobičajen način – zaključkom:

– I pored svih promena koje nosi savremen način života, jevrejski narod se nije odrekao tradicije kada je ishrana u pitanju. I dalje hrana mora da bude košer, ne mešaju se mleko i meso, a svaki praznik nosi stroga pravila ponasanja koja i dalje važe. Svi znaju da Jevreji jedu košer hranu, ali retki su oni van jevrejskih krugova koji znaju šta to u stvari znači. Košer je sistem pravila po kojima se prvenstveno priprema meso. Ta pravila potiču još iz najranijih verskih spisa, rabini ih uče u okviru pripreme za versku službu, a svako ko ima nameru da se bavi proizvodnjom i prometom mesa ova pravila mora da poštue. Suština je u nanošenju što manje patnje životinji, uz puno uvažavanje života kao nečeg najvrednijeg. Ipak, košer hrana, tj. košer pravila, ne odnose se samo na meso, već hranu uopšte, mada su ona vezana za meso najpoznatija široj populaciji.

A pravila su stroga. Meso se mora pripremiti za 72 sata, posebnim postupkom. Potpuno očišćeno od krvi i žila, potapa se u slanu vodu, i higijenski posmatrano ovo

je, za zdravlje čoveka, najbezbedniji način obrade.

Ekspanzija prodavnica košer hrane

– Košer pravila odnose se i na druge vrste hrane, i to je dovelo do ekspanzije košer prehrambene industrije. Nažalost, u zemljama bivše Jugoslavije, gotovo je nemoguće nabaviti bilo kakav košer proizvod. Ipak, u Beogradu se, na primer, od nedavno može nabaviti košer vino, ali tu se priča zaustavlja, objašnjava dr Kovačević.

Da postoji neiskorišćen potencijal u proizvodnji košer hrane, pokazalo se u SAD, gde prodavnice sa ovim namirnicama dobro posluju, tržište je u stalnoj ekspanziji, a kupci su uglavnom obični Amerikanci. Procenjuje se da samo 30% kupaca u košer prodavnicama hranu nabavljaju iz verskih razloga, ostalo su pripadnici drugih vera ili ateisti koji žele da budu sigurni u hranu koju jedu ili je daju svojoj porodici, i njima je primaran zdravstveni motiv. Ni Evropa ne zaostaje, u Beču košer prodavnice postaju hit.

Kako je celokupan proces proizvodnje košer namirnica strogo normiran i kontrolisan, proizvođa-

či moraju da imaju odgovarajuće dozvole i stalno su pod nadzorom, ono što piše na deklaraciji ovakvih proizvoda je zaista ono što se nalazi u pakovanju. I upravo zbog te sigurnosti i odsustva rizika da proizvod sadrži nešto što nije navedeno, mnogi odlaze u košer prodavnice. Čak su neki veliki igrači u prehrambenoj industriji, kao na primer Kraft i Koka-kola lansirali košer proizvodne linije – objašnjava dr Kovačević.

A da li ćemo biti zdraviji ako koristimo košer meso? Jevrejska tradicija zabranjuje korišćenje krvi i loja, osim masnoće koja je srasla sa tkivima. Talmudska pravila kažu da loj pripada bogu, izaziva loše varenje i stvara gustu krv. Šta o ovim pravilima kaže savremena medicina?

– Svi već znamo, i niko to više ne spori, da su neke vrste masnoća opasne, mogu se taložiti na zidove krvnih sudova, povećati rizik od srčanih oboljenja. Iako je zabrana korišćenja loja u jevrejskoj ishrani verske prirode, medicina, dakle, ukazuje da ima i pozitivno dejstvo za zdravlje. Što se tiče krvi, u njoj su virusi, bakterije, pa i tu možemo reći da je sa medicinskog stanovišta zabrana opravdana. Doduše, tu je i religiozan motiv koji kaže da je krv suština života, i da

će konzumiranje krvi preneti na čoveka životinske instinkte, kaže dr Kovačević.

Nikad zajedno mleko i meso

Još jedna zapovest iz Tore (Pet knjiga Mojsijevih): „Ne kuval jare u mleku majke njegove“ pronašlo je opravdanje i u savremenoj medicini. Ne samo da je sa moralnog stanovišta neprihvatljivo kuvati meso mlade životinje u mleku koje bi trebalo da bude njegova hrana nego u ovom načelu nailazimo i na nesporan zdravstveni zahtev da se mleko i meso ne uzimaju u istom obroku.

Savremena medicina ne preporučuje preparate gvožđa uz mleko ili mlečne proizvode, jer će kalcijum iz ovih proizvoda sprečiti apsorpciju gvožđa. Po pravilima jevrejske ishrane mora da prođe šest sati između ovih obroka, što je sa medicinskog stanovišta opravdano.

Posebno mesto u jevrejskoj tradiciji zauzima praznik Pasha, kada je apsolutno zabranjeno ne samo da se konzumira hrana koja sadrži kvasac, nego je neophodno da se iz doma izbací sve što ga sadrži.

– Nije sigurno da danas žene pred Pashu zaista oribaju svaki

kutak stana i kuhinje uklanjajući i najmanju sumnju da se u stanu neće zateći makar jedna kvasna gljivica, bilo u hlebu bilo u nekom drugom proizvodu, ali za vreme Pashe u Izraelu nije moguće kupiti bilo šta što sadrži kvasac. Prodavnice se ne prazne, ali se police sa proizvodima sa kvascem prekrivaju belim zavesama ili zaklonima. Iako po legendi Jevreji nisu imali vremena da čekaju da kvasac naraste i ispeče se hleb dok su bežali iz Egipta, nauka je dokazala da gljivice nisu uvek dobrodošle za naše zdravlje. Jedna gljivica, kandida, može da napravi haos u organizmu. Tada je neophodno izbaciti kvasac, tj. proizvode koji ga sadrže iz ishrane. Danas se lako mogu kupiti beskvasni hlebovi sačinjeni od više vrsta žitarica. Njih ćete prepoznati po neuglednom izgledu i velikoj težini relativno male vekne. Inače, jevrejski beskvasni hleb, maces, pravi se od brašna i vode, uz stalno mešenje. Nekada su ga pravile same domaćice, danas se pravi industrijski. Košer je hrana, i ako želite da pojedete zaista beskvasno testo, sačinjeno samo od brašna i vode, bez aditiva i konzervansa, pokušajte da ga pronađete. Od macesa se pravi i niz ukusnih jela koja se služe ne samo tokom Pashe, već i tokom cele godine.

O SVEMU PO MALO

Čiji je bio logor na Sajmištu?

Treba reći nešto o lokaciji Jevrejskog logora Zemun (Juden-lager Semlin). On je bio na terenu na kojem je 1937. godine

održan veliki međunarodni sajam, za koji je izgrađen niz paviljona i drugih zgrada. Neretko se diskutuje o tome na teritoriji koje je države logor bio (NR Hrvatske ili okupirane Srbije) i iz toga izvlače svakakvi zaključci, recimo da je bio hrvatski logor za Srbe i Jevreje. Pripadnost Zemuna, na čijoj je teritoriji bio, bila je više od pola godine diskutabilna. Oko toga su se vodile političke bitke između „folksdojčera“, NDH i Vojne komande u Srbiji. NDH se pozivala na to da joj je bio obećan Srem, etnički Nemci sanjali su o tome da osnuju podunavsku nemačku državu, sa Gradom Princa Evgenija (Prinzeugenstadt) kao glavnim, kako bi bio preimenovan Beograd, a Vojna komanda se pozivala na to da je tu aerodrom, potrebne ustanove itd. Spor je rešen tek 8. oktobra 1941. godine u Berlinu, u korist NDH. Međutim, logor je bio u nadležnosti Gestapoa u Beogradu, stražari su bili nemački, snabdevanje hranom išlo je preko Dirisa (Direkcije za ishranu) u Beogradu, dok organi NDH nisu imali nikakve ingerencije.

IN MEMORIAM

Eli Vizel

(30. septembar 1928 – 2. jul 2016)

Dobitnik Nobelove nagrade za mir i jedan od ljudi koji su preživeli Holokaust Eli Vizel preminuo je u 87. godini.

Vizel je bio plodan pisac, koji je iza sebe ostavio 57 knjiga, uglavnom pisanih na francuskom i engleskom jeziku i politički aktivista, najpoznatiji po svojoj ulozi u predstavljanju svetu šta je zapravo značio Holokaust.

Memoarima "Noć", zasnovanim na sopstvenom iskustvu, kada je kao tinejdžer bio u koncentracionom logoru Aušvic, uspeo je u postratovskom periodu da podsjeća i održi sećanje na stravične zločine koje su činili nacisti.

Javnost ga pamti i po tome što se 2012. godine odrekao mađarske državne nagrade koju je dobio 2004., u znak protesta zbog "zataškavanja" uloge bivših mađarskih vlasti u deportaciji Jevreja tokom Drugog svetskog rata.

Eli Vizel je još početkom 2000-ih izjavljivao da je najveći problem današnjeg sveta fanatizam i zloupotreba religije, ali da to nije ništa novo. Zloupotreba religije je prava tradicija i šta su bili drugo krštaški ratovi do zloupotreba vere u političke svrhe, govorio je.

"Religija je kao ljubav, zavisi od toga kako s njom postupate. Današnji fanatizam, pothranjivan globalnim strahom, strahom od nepoznatog, rađa novi terorizam, koji više nema veze s terorizmom kao gotovo romantičnom idejom s kraja XIX i početka XX veka", govo-

rio je. "Tada su teroristi i bez dogovora znali da ne mogu da podmetnu bombu jer su u crkvi deca. Danas samo ubijaju i idu tako daleko da su spremni da ubiju i sebe, samo da mrtvih bude što više", govorio je Vizel o pretnjama u svetu.

Rođen je 30. septembra 1928. godine u rumunskom Sighetulu, transilvanskom gradu koji je 1940. godine pripojen Mađarskoj zajedno s delom Transilvanije. Nakon toga, Vizel je s porodicom bio deportovan u logor Aušvic.

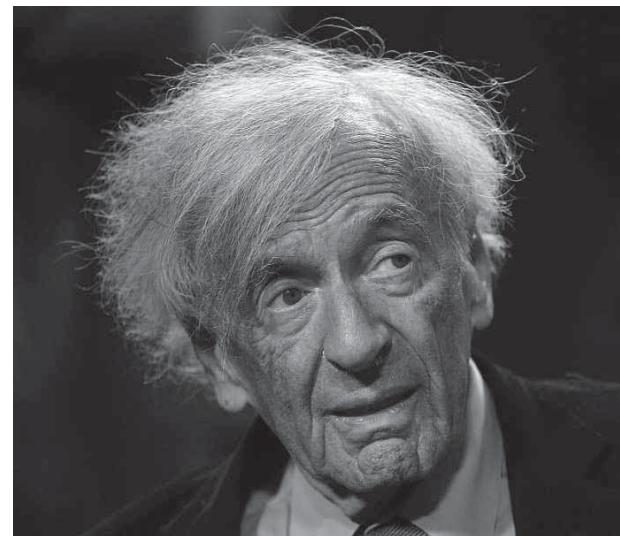
Memorijalni centar Jad Vašem u Jerusalimu prvi je saopštio vest o Vizelovoj smrti, dok je list Njujork tajms naknadno preneo da je Nobelovac preminuo u svom domu u njujorškoj četvrti Menheten.

Izraelski premijer Benjamin Netanjahu odao je poštu Vizelu, koji je dobio Nobelovu nagradu za mir 1986. godine, navodeći da je bio "zrak svetlosti i primer čovečnosti koja veruje u ljudsku dobrotu".

Američki predsednik Barak Obama ocenio je da je da Vizel bio "ne samo napoznatija ličnost koja je preživela Šoa, već je bio i njen živi spomenik".

Rumunski Jevreji su, takođe, odali poštu Vizelu navodeći da im je on ostavio kao dužnost nastavak očuvanja sećanja na Holokaust da se takav zločin nikad ne ponovi.

"Zahvaljujući njegovom zalaštanju, Rumunija je 2004. godine uvela svoj nacionalni dan sećanja na Holokaust koji se obeležava 9. oktobra kada je je počelo depor-

tovanje Jevreja" za vreme diktatorskog režima pronaciste Jona Antoneskua, saopštila je Federacija jevrejske zajednice u Rumuniji.

Pošto je preživeo Holokaust u kojem su mu stradali majka, otac i jedna sestra, Vizel je nastavio sećanje na Šou i borbu protiv netolerancije, nepravde i ravnodušnosti prema žrtvama nacista.

"Zaborav nije samo lična, već kolektivna bolest", izjavio je jednom prilikom Vizel, koji je sa suprugom osnovao Fondaciju i Akademiju univerzalne kulture koje neguju sećanje na Holokaust i zagovaraju toleranciju.

Vizel je često osuđivao političke lidere koji su znali o sudbini deportovanih Jevreja, kao što su bili Ruzvelt i Čerčil.

Posle rata, Vizel odlazi u Francusku gde završava univerzitet na Sorboni i postaje novinar i pisac. Od 1963. godine je državljanin SAD i dugo je bio profesor Fakulteta društvenih nauka u Bostonu. Živeo je na relaciji SAD, Francuska i Izrael.

PROSLAVA

Lag baomer na Adi

Nakon pauze od nekoliko godina Jevrejska opština Beograd je organizovala proslavu praznika Lag baomer, koja je održana u nedelju 29. maja u restoranu „Oaza“ na Adi Ciganlji, baš onako kako to rade Izraelci i Jevreji širom sveta. Na veliko zadovoljstvo Beograđana pridružili su im se dragi prijatelji iz jevrejskih opština Kikinda, Novi Sad, Zemun, Pančevo i Niš. Učesnicima, kojih je bilo oko 200, dobrodošlicu je poželeo predsednik JOB-a Danijel Bogunović.

Druženje u zelenilu Ade, uz ukusnu hranu, proteklo je u prijatnoj atmosferi. Bilo je šetnje, plivanja, pesme i muzike za koju su bili zaduženi Nikola Salačanin i Marija Šormaz, a hepeningu se pridružio i zamenik ambasadora Izraela u Srbiji Itai Milner. Poseban program predviđen za najmlađe pripremili su koordinatori i vaspitači Centra za neformalnu edukaciju. Od 17 časova usledio je studentsko-omladinski Lag baomer u kojem je učestvovalo dvadesetak omladinaca, koji su raspalili roštilj i pripremili sve što uz njega ide. Zarazno raspoloženje mladosti "inficiralo" je i starije članove koji su mu se pridružili pa je druženje je trajalo do večernjih časova.

Reči dobrodošlice – Danijel Bogunović

Omladinci sa "omladincima" – što bi se reklo, mladost i iskustvo

Razgovoru kraja nema – domaćini i gosti

"Ptičica!" – trenutak za fotoreportera

NAČELA I PRAKSA HOLOKAUSTA

Pripremio: Aleksandar Lebl

Treći rajh je planirao: Jevreje poslati na Madagaskar

Plan je oduševljeno prihvatio Glavni ured bezbednosti Rajha, prema shvatanju Ministarstva spoljnih poslova, jedina služba koja je bila u stanju da ga provede

Nedavno je u svetu vođena polemika povodom tvrdnje nekih istoričara da je Hitler bio, ni više ni manje, cionist. Kao dokaz za to navodilo se da je jedno vreme zagovarao iseljavanje Jevreja iz Nemačke na Bliski istok. Posle završetka II svetskog rata pronađeno je mnoštvo dokumenata raznih nacističkih ustanova, iz kojih se može videti kakve su bile zamisli, planovi i njihovo provođenje. Među njima je i jedno pismo unter- šturmfirera (poručnika) Službe bezbednosti Lutera (Luther) nacističkom diplomati Rintelenu, u kojem se, verovatno na njegov zahtev, izlaže istorijat načela politike i prakse konačnog rešenja

jevrejskog pitanja, tj. Holokausta, s tim što je izostavljen deo prakse fizičkog uništavanja. U tri nastavka objavićemo prevod tog dokumenta (izostavljen je početak sa raznim tehničkim naznakama).

Berlin, 21. avgusta 1942.
Gospodinu poslaniku fon Rintelenu
(izostavljena adresa – A.L.)
Referent: Untersturmfirer: S.Luter
(Odgovor – A.L.) Na br. 954 od 19.8.
Lr Rademaher

1) Načelo nemačke politike prema Jevrejima posle preuzimanje vlasti sastojalo se u tome da se svim

Osnovao je Centralu Rajha za iseljavanje Jevreja: generalfeldmaršal Herman Gering

sredstvima podstiče jevrejsko iseljavanje. U tom cilju 1939. godine generalfeldmaršal Gering u svojstvu zaduženog za četvorogodišnji plan osnovao je Centralu Rajha za iseljavanje Jevreja i predao je na rukovođenje grupenfireru (generalporučniku) Hajdrihu kao šefu policije bezbednosti. Ministarstvo spoljnih poslova predstavljeno je u odboru državne centrale. Odgovarajući nacrt pisma šefu policije bezbednosti odobrio je gospodin RAM (ministar spoljnih poslova Rajha – p. A. L.) sa 83/24 februara 1939.

2) Sadašnji rat pružio je Nemačkoj priliku, ali i obavezu, da reši jevrejsko pitanje u Evropi. Imajući u vidu povoljan ishod rata protiv Francuske, jula 1940. D III je odlučio da kao rešenje udalji sve Jevreje iz Evrope, a kao oblast za prihvatanje Jevreja zatraži od Francuske ostrvo Madagaskar (ostrvka zemlja, bez

kopnenih ranica, u Indijskom okeanu, blizu istočne obale Afrike – p.r.). Gospodin RAM se načelno složio s otvočinjanjem prethodnih radova za proterivanje Jevreja iz Evrope.

Trebalo je da to bude otvočeto u uskoj saradnji sa službama Vode SS Rajha (uporedi sa D III 200/40). Plan Madagaskar oduševljeno je prihvatio Glavni ured bezbednosti Rajha, koji je prema shvatanju Ministarstva spoljnih poslova po iskustvu i tehnici jedina služba koja je u stanju da po veličini sproveđe evakuaciju i da nad evakuisanim obezbedi nadzor. Nadležna služba Ureda za državnu bezbednost uradiла je na to u detalje plan za evakuacije Jevreja na Madagaskar i njihovo naseljavanje tamo, koji je prihvatio SS vođa Rajha (Himler – A.L.).

Gruppenfирer Hajdrih prosledio je odmah taj plan gospodinu RAM-u avgusta 1940 (uporedi D III 2171).

Sam Plan Madagaskar pевaziđen je političkim razvojem.

Da je Firer nameravao da evakuiše sve Jevreje iz Evrope saopšto mi je još avgusta 1940. ambasador Abec (Abetz) posle jednog izlaganja Firera. (Uporedi D III 2298).

Time za D III i dalje ostaje na snazi načelno uputstvo gospodina RAM-a da se radi na evakuaciji Jevreja u najtešnjoj vezi sa službama SS vođe Rajha.

3. Uprava okupiranih oblasti donela je sa sobom problem Jevreja koji žive u tim oblastima. Vojni zapovednik kao prvi se osetio primoranim da 27. IX 1940. izda naredbu o treiranju Jevreja u okupiranoj Francuskoj. Naredba je doneta uz dogovor s nemačkom ambasadom u Parizu. Odgovarajuće uputstvo je gospodin RAM dao usmeno ambasadoru Abecu.

Po ugledu na parisku naredbu donete su iste naredbe u Holandiji i Belgiji. Pošto te naredbe, kao i nemački zakoni o Jevrejima formalno obuhvataju sve Jevreje, nezavisno od njihovog državljanstva, došlo je do prigovora inostranih sila, između ostalog protestnih nota Ambasade SAD, iako je vojni zapovednik

u Francuskoj internim uputstvom zapovedio da se mere prema Jevrejima ne primenjuju na pripadnike neutralnih zemalja.

Gospodin ministar spojnih poslova Rajha na osnovu američkih protesta odlučio je kako ne smatra pravilnim što je doneta vojna odluka da se izuzmu američki Jevreji. Greška je bila da se protesti prijateljskih zemalja (Španije, Mađarske) odbijaju, a nasuprot tome prema Amerikancima pokazuje slabost. Gospodin RAM smatra nužnim da se ova uputstva feldkomandatura ponište. (uporedi D III 5459).

Po ovom uputstvu su mere prema Jevrejima primenjene za sve.

4. Pismom od 24.VI 1940 – Pol.XII 136 grupenfirer Hajdrih saopšto je gospodinu RAM-u da se ukupan problem plp 3 ¼ miliona Jevreja u oblastima pod nemačkom vladavinom više ne može rešiti iseljavanjem, te da bi bilo potrebno jedno teritorijalno konačno rešenje.

Na osnovu ovog saznanja maršal Rajha Gering naložio je 31.VII 1941. grupenfireru Hajdrihu da uz učešće nemačkih centralnih ustanova koje dolaze u obzir izvrši sve potrebne pripreme za potpuno rešenje jevrejskog pitanja na celom području nemačkog uticaja u Evropi (uporedi D III 70989). Na osnovu tog naloga grupenfirer Hajdrih je za 20. I 1942. sazvao sednicu svih nemačkih službi koje dolaze u obzir, na kojoj su se iz ostalih ministarstava pojavili državni sekretari, a iz Ministarstva spoljnih poslova ja lično. Na sednici je grupenfirer Hajdrih objasnio da je do zadatka koji mu je dao rajhsmaršal Gering došlo na nalog Firera i da je Firer umesto iseljavanja kao rešenje zasad odobrio evakuaciju Jevreja na istok. (uporedi stranu 5 priloga D III 29/42). O sednici je obavešten državni sekretar fon Vajsceker; obaveštavanje gospodinu RAM-u je prvo izostalo, jer je grupenfirer Hajdrih prihvatio da ubrzo sazove novu sednicu, na kojoj je trebalo da se razgovara o tačnjim pojedinostima ukupnog rešenja. Do te sednice zbog zaduženja grupenfirera Hajdriha na poslovima nemačkog protektora u

Po Geringovom nalogu: grupenfirer Rajnhard Hajdrih (Hitler ga je nazvao „čovek sa gvozdenim srcem“)

Češkoj i Moravskoj i njegove smrti nije više došlo.

Na sednici 20. I 1942. ja sam tražio da sva pitanja koja se tiču inostranstva moraju biti dogovorena s Ministarstvom spoljnih poslova, što je grupenfirer Hajdrih obećao i lojalno održao, kao što je uopšte i služba za pitanja Jevreja Glavnog ureda bezbednosti Rajha od početka sve mere provodila u saradnji bez trvenja s Ministarstvom spoljnih poslova.

Glavni ured bezbednosti Rajha je u tom sektoru postupao gotovo preobrazivo.

5) Na osnovu pomenutog u 4) Firerovog naloga bilo je započeto evakuisanje Jevreja iz Nemačke. Bilo je blisko odmah obuhvatiti i jevrejske državljanje zemalja koje su i same donele propise o Jevrejima. Glavna uprava bezbednosti Rajha uputila je odgovarajući upit Ministarstvu spoljnih poslova. Iz razloga kurtoazije preko nemčkih poslanstava u Bratislavi, Zagrebu i Bukurestu bilo je pitano da li bi u primereno vreme svoje državljanje povukli iz Nemačke ili bi hteli da se saglase s njihovim proterivanjem u geta na istoku. (izostavljeno ko se u Nemačkoj složio s tim, jer su dati samo inicijali službi – A.L.).

Nastavlja se

SEĆANJA

Piše: Eva Radovančev

Gestapovci su dolazili uvek noću

U Budimpešti nismo izlazili iz skrovišta, samo smo šapatom razgovarali. To je trajalo osam meseci. Od juna 1944. do februara 1945, kad nas je Crvena armija oslobođila

Dana 14. aprila 1941. nemačka vojska je ušla u Petrovgrad. Jugoslovenska ga je već bila napustila. Prvi su došli vojnici na motociklima, a devojke, ovdašnje Nemice, su ih dočekale oduševljeno, bacajući cveće pred njih. Imala sam 14 godina. Sa prijateljicom sam bila u gradu, videle smo ih i ta mi je slika ostala u sećanju.

Odmah, prve noći, pokupili su izvestan broj najpoznatijih, najuglednijih Jevreja. Naša kuvarica, ujutru plačući, pričala je da ih je videla kako pod stražom čiste ulicu. Bili su zatvoreni u školi „Vuk Karadžić“ i sledećih dana su ih primoravali na razne smišljeno ponižavajuće poslove. Između ostalog da golin rukama bez alata čiste nužničke jame. Jedan od učesnika je posle, svojevrsnim crnim humorom, pričao da je u gimnazijском klozetу čistio dok nije došao do svog izmeta kad je bio đak. Moj otac tada još nije bio zatvoren. Međutim, mnogih noći (uvek noću!) pripadnici Gestapoa su

u pratinji domaćih Nemaca dolazili da isprazne poneki orman, oduzmu radio aparat, bicikle i drugo. U tim prilikama bili smo zadovoljni što su nas samo pljačkali, a oca za sada ostavljali. Posle je i on došao na red, a nedugo zatim je oformljen logor za porodice u kasarni, sadašnjoj Poljoprivrednoj školi. Postepeno se logor popunjavao tako da je početkom maja većina ovdašnjih porodica, pa i mi, preseljena u logor. To nije bio logor kakvih je kasnije bilo. U svakoj sobi su bile po dve porodice sa sopstvenim nameštajem, ležajima. Stvari su tovarili, nosili mlađi Jevreji, tzv Siedlungsgruppe (grupa za selidbu). I uređenje života u logoru, osposobljavanje vodovoda, kanalizacije, organizacija ishrane, bila je prepuštena jevrejskoj upravi. To još nije bio sistem „kapoa“, niti je moglo biti nekih privilegija. Zanimljivo je da u tim poslovima nisu bili zastupljeni, niti upotrebljivi, ugledni intelektualci, nego zanatlije, sitni trgovci,

Odvodenje Jevreja na prisilan rad, odmah po ulasku okupacionih snaga u Petrovgrad (Zrenjanin)

Streljani pa obešeni - na vašarištu u Petrovgradu (Zrenjanin) 19. IX 1941. streljano je, a zatim obešeno 12 rodoljuba.

snažne ličnosti, do tada neprimećeni u jevrejskoj zajednici.

Hranu su spremale žene, po dežurstvu, a mislim da su namirnice nabavljane, ili iz porodičnih zaliha, ili sopstvenim sredstvima. Komandanta logora retko smo viđali. Kada bi se proneo glas da je došao, kasarnski krug bi se za tili čas ipraznio, kao da je prošao uragan. Svako je bio obavezan da se ukipi pred njim ili pred bilo kim iz komande, inače bi sledio udarac. Dešavalо se često da su u upravu logora pojedinačno pozivani Jevreji koji su imali kuće, koje su ovdašnji Nemci žezeleli da prisvoje. Kućevlasnike su terali da potpišu da su ih prodali, kako bi mogli da ih prepišu na sebe. Jevreji, još nedovoljno svesni budućnosti, nisu pristajali, zbog čega su nemilosrdno bičevani.

Iz logora se svakodnevno odvođilo na neke manje-više izmišljene poslove. Čak smo i mi deca išli na neko poljoprivredno imanje kod Šumice, kod manastira, da plevimo. Kada su posle 22. juna, napada na

SSSR, počela streljanja komunista, odvođeni su naši mladići da kopaju grobove.

Nedeljom popodne smo smeli da izađemo iz logora. Nosili smo žute trake s Davidovom zvezdom oko ruke, čak i najmanja deca. Ni smo smeli da idemo trotoarom.

Nismo znali šta nas čeka, bili smo naivni optimisti, misleći da će

Nek se pamti i ovo

Nerado se upuštam u ova sećanja i priče, mada iz pijeteta prema stradalima ne teba sve prepustiti zaboravu. Ipak, mislim da stalnim nagašavanjem prezivljene tragedije ne treba negovati osvetoljubivost i mržnju prema počiniocima, ni stalno samosažaljivo osećanje žrtve.

Ekstremne tragedije – kako su obešili direktora Šećerane Eleka, kako su tukli grbavog Harija Kona da bi mu „ispravili“ grbu – nisam pomenula. O tome se dosta zna.

Još nešto o logorskom životu. U danima zatišja, za neverovati je, ali odvijao se i neki kulturni i društveni život. Uveče smo mi malo stariji šetali u krug kao po korzou. Razvijale su se uzajamne simpatije, ljubavi. Odrasli su sedeli po grupama, razni, nekada odvojeni društveni slojevi, su se mešali, stvarala su se nova prijateljstva. Među studentima i obrazovanim radnicima bilo je nekoliko komunista, ne „komunjara“ već ljudi ubeđenih u pravednost ideje i visoko moralnih, spremnih da svakome pomognu.

Nakon našeg odlaska 7. decembra, žene i deca zatovreni su u hale Sajmišta u Zemunu. Posle vrlo hladne zime, početkom 1942. godine odvođeni su po grupama u zatvorenim kamionima „dušegupkama“ i gušeni gasom iz auspuha. Voženi su ulicama Beograda do Jajinaca gde bi ih već umrle pokopali.

Parada esesovaca kroz Petrovgrad

sve to trajati nekoliko meseci. Jednog dana, međutim, logor se počeo puniti i onim porodicama koje su još bile napolju, a i onima iz okolnih sela. Govorilo se o odlasku. Počeli su se šiti ruksaci od čaršava. Osamnaestog avgusta došao je komandant logora, okupili smo se svi. Govorom koji je bio dreka obavestio nas je da napuštamo logor i da svako može da ponese onoliko koliko sam može da nosi. Ja nisam razumela šta je sve vikao, samo znam da se svaka rečenica završavala sa „wird erschossen!“ (biće streljani) Nastao je metež, gazili smo po stvarima koje su nam još nekad predstavljale vrednost, uspomenu, a trpali ono što smo naivno smatrali da će nam biti potrebno u radnom logoru kuda nas, navodno, vode. Formirala se tragična povorka duž sadašnje ulice Ive Lole Ribara. Oko nas straža, psi, iza njih na prozorima kuća ljudi, prijatelji koji su nas plačući posmatrali. Službenica mog oca, koja mu je dugovala nešto novca, zamolila je jednog stražara da nama deci preda kesu karamela. Umesto bombona u paketiće je bio umotan novac. Put do Begeja nije bio dug, no ljudi su precenili svoje snage. Ispušteni zavežljaji su se množili, improvizovani ranci kidali. Međutim, bilo je dozvoljeno mladićima da naknadno pokupe ostavljeno. Ušli smo u šlepove, mislim da su bila dva. Vrućina

je bila nesnosna. Bio je problem doći do WC-a, formirao se red. Sa čežnjom sam gledala u Begej, odolevajući želji da skočim i rashladim se. Ne sećam se detalja putovanja. Sutradan smo stigli u Beograd. Odvojili su muškarce starije od šesnaest godina, odvedeni su u Topovske šupe. Žene i deca su smešteni u beogradske jevrejske porodice. Razmeštaj je organizovala jevrejska opština. Dobili smo sada umesto traka bedževe sa Davidovom zvezdom, prečnika oko četiri centimetra koje je trebalo prišiti jedan spreda, drugi na leđima. Videli smo natpise na tramvajima: „Zabranjeno za Jevreje i pse.“ Bio je policijski čas, ali smo se danju slobodno kretali. Muškarce smo mogli da posećujemo, da im nosimo nešto hrane. Vodili su ih povremeno na rad. Jednom prilikom majka ih je našla i na njenu molbu da razgovara sa ocem, stražar je rekao: „Neka starac izade.“ Imao je 45 godina. Iz Topovskih šupa su u grupama odvođeni. Grupe su formirane neobjašnjivo, uvek na različite načine. Neki put na desetke, neki put pokazujući prstom na odabране, neki put po nekom spisku. Moj otac je 29. septembra odveden po jednom spisku. Saznali smo da su prošli kroz Banjicu, a dalje ništa. „Srećom“ tada još nije bilo logora za uništenje, verovatno su streljani u ritu kod Jabuke. Dugo smo bezu-

spešno pokušavali da saznamo gde je. Slutilo se da će i žene i decu kupiti. Prvi pokušaj da pobegnemo u Mađarsku nije uspeo. Uzalud smo čekali na ugovorenom mestu da nas kamionom pod ciradom prebace preko granice, mada smo unapred platili. Nisu došli, a posle smo saznali da je prethodna grupa uhvaćena i stradala. Najzad jedan, navodno advokat koji je imao veze sa Nemcima, nam je pribavio propisnu putnu ispravu i zapretio da će nas, ako mu ne platimo, prijaviti. Mi smo već bili odustali od bekstva, a ni novca nismo više imali. Sakupili smo sve satove koje smo imali, kao i ostatak novca i otputovali 15. novembra vozom za Mađarsku. U Novom Sadu

smo prenoćili kod jedne prijateljice, koja nas je hitno uputila dalje jer se tamo već osećao preteći nagoveštaj januarske racije. Tako smo stigli u tada „mirnodopsku“ Budimpeštu. To je već nova priča.

Kada smo 1941. novembra došli u Budimpeštu, Jevreji, iako je bilo ograničavajućih zakona, nisu bili u životnoj opasnosti. Moglo se preživeti. Majka je davala časove klavira, starija sestra je naučila da popravlja tepihe, ja da tkam na razboju, a mlađi brat je išao u školu pri Jevrejskoj opštini.

Kada se istočni front približio Mađarskoj, marta 1944. godine, Horti je nameravao da se izvuče iz pakta sa Nemačkom. Da bi to onemogućili,

Nemci su okupirali Mađarsku. Došli su na vlast mađarski fašisti „njilaši“ (strelasti krstovi). Tada su i tamo počeli progoni Jevreja i to najpre u provinciji. U Budimpešti, pre nego što su oformili geto, Jevreji su koncentrisani u određen broj Davidovom zvezdom obeleženih zgrada. Nas je uoči tog preseljenja, sakrio jedan Mađar, koga ranije nismo ni poznavali. Smestio nas je u jednoj sobi za koju su susedi mislili da je prazna, u kući u kojoj je stanovao sa svojom porodicom. Bilo nas je prvo šestoro, a zatim dvanaestoro. Nismo izlazili samo smo šapatom razgovarali. To je trajalo osam meseci. Od juna 1944. do februara 1945, kad nas je Crvena armija oslobođila.

LICA I DOGAĐAJI

Obnova kapele na Jevrejskom groblju

Nedavno je završen jedan deo radova na obnovi kapele na Jevrejskom groblju. Materijal je obezbedila Jevrejska opština, a, na poticaj Rubena Dajča, "Studio K" je donirao izvođenje radova. Ova ugledna firma posluje već 27 godina, bavi se projektovanjem, izvođenjem građevinskih objekata, adaptacijom i rekonstrukcijom entriera, sudskim veštačenjem i konstaltingom.

Njeni stručnjaci sredili su istočnu i zapadnu fasadu, koje su bile u veoma lošem stanju, a uskoro će to učiniti i s druge dve. Takođe, predviđeni su i radovi na kupoli koja je ponovo počela da prokišnjava, što, međutim, zahteva više organizacije. Po želji pokojne članice JONS-a Ksene Karadžić, organizatora i pokretača mnogih događaja, svi radovi koje je vodio njen sin Aleksandar Karadžić, poklon su Jevrejskoj opštini.

Opština se najsrdačnije zahvaljuje "Studio K" na trudu i radu za dobrobit zajednice.

Lj. Lepuša

LICA I DOGAĐAJI

SAVEZ JEVREJSKIH OPŠTINA SRBIJE RASPISUJE 60. NAGRADNI KONKURS

Savez jevrejskih opština Srbije raspisuje jubilarni 60. nagradni konkurs za književne radove sa jevrejskom tematikom iz oblasti:

KNJIŽEVNOST (roman, pripovetka, pesme)

NAUČNI RAD

MEMOARI I HRONIKE

Žiri dodeljuje ukupno tri nagrade.

Žiri može odlučiti da nagrade dodeli i drugačije.

Radove slati pisane na srpskom ili srodnim jezicima, kucane mašinom ili na kompjuteru, u dva primerka koji se ne vraćaju.

Autori ne mogu konkurisati sa radovima koji su već objavljeni ili nagrađeni na nekom drugom konkursu.

Radovi se dostavljaju potpisani šifrom sa priloženom drugom zatvorenom kovertom sa razrešenjem šifre.

Krajnji rok za predaju radova je 31. avgust 2016.

Rezultati konkursa će biti objavljeni u listu „Politika“ krajem novembra 2016.

Radove slati na adresu:

**SAVEZ JEVREJSKIH OPŠTINA SRBIJE
(za Nagradni konkurs)
Kralja Petra 71A, POB 30,
11000 Beograd, SRBIJA/SERBIA**

ZEMUN

Gostovanje izložbe „Nestali u Holokaustu – Zemun“ u Prizrenu

Ines Demiri, šef OEBS na Kosovu Ambasador Žan-Klod Šlumberger, Votim Demiri i Nenad Fogel

U okviru obilaska Srbije i regionala sa izložbom posvećenom stradanju Jevreja iz Zemuna „Nestali u Holokaustu – svaka slika priča priču“ Jevrejska opština Zemun bila je gost Jevrejske zajednice Kosova i njenog predsednika Votima Demirija. Izložba je postavljena u Gazi Pašinom Hamamu iz XVI veka, danas prestižnoj prizrenskoj galeriji. Zasluge za savršenu organizaciju i postavku pripadaju Ines Demiri iz Ministarstva spoljnih poslova Kosova.

Uz brojne ugledne građane Prizrena, izložbi su prisustvovali i šef misije OEBS-a za Kosovo Ambasador Žan Klod Šlumberger, poslanik Romske partije Kujtim Paqaku, direktor poreske uprave, predstavnik nemačkog kontingenta KFOR, diplomatski predstavnici Turske na Kosovu i brojni ugledni građani Prizrena.

Gostima se obratio Votim Demiri koji je izrazio zadovoljstvo što je u prilici da pozdravi prijatelje iz Jevrejske zajednice Zemuna. Pored postavke osnovne izložbe, ukazao je i na dodatak posvećen Pravednicima, dobrim ljudima sa Kosova koji su tokom Drugog svetskog rata spasavali Jevreje.

Veliku čast Jevrejskoj zajednici Kosova ukazao je svojim prisustvom i obraćanjem ministar spoljnih poslova Kosova Enver Hodžaj. Na početku svog obraćanja zahvalio se autoru izložbe Nenadu Fogelu na dolasku u Prizren i prilici da građani Kosova vide deo sudbine Jevreja tokom Drugog svetskog rata. Ukazao je na veliki trud koji njegov prijatelj Votim radi na očuvanju jevrejske tradicije u Prizrenu u Kosovu.

Nenad Fogel se u svom obraćanju zahvalio svim prisutnima koji su došli da se upoznaju sa stradanjem Jevreja iz Zemuna. Posebno se zahvalio Votimu Demiriju i ministru Enveru Hodžaju na tome što su prepoznali dobру volju da se naše dve zajednice još bliže povežu. Nenad Fogel je na kraju izlaganja izrazio nadu da je ovo samo početak buduće saradnje naše dve zajednice.

Posle otvaranja izložbe organizovan je prijem za goste u prestižnom restoranu Ambiente, na obali Bistrike.

(<http://www.joz.rs/vesti.html>)

ISKRIVLJENA UPOTREBA TERMINA

Piše: Aron Albahari

Šta to znači – palestinski?

Sve do 1964. godine, nijedna arapska institucija, organizacija ili udruženje u Palestini, u svom imenu nisu imale prefiks "palestinska". Šta više, u arapskom pismu i transliteraciji i ne postoji slovo "P"

Odavno je poznato da je jezik „živ“ i da se stalno menja. U tom menjanju pojedini termini vremenom gube prvobitno značenje, čak dotle da postanu sopstvena suprotnost. Tako je, na primer u srpskom jeziku, uočljiv čovek bio onaj koji je imao svojstvo da lako uočava stvari, kao što je svadljiv bio onaj sklon svadi, brbljiv – brbljanju, lažljiv – laganju itd. Danas je, međutim, to više nije onaj koji lako uočava nego, sasvim suprotno, uočljiv je neko koga mi lako uočimo. Nešto slično dogodilo se i sa terminom „palestinski“.

U okolnostima nerešenih političkih odnosa Izraela i Palestinaca, i bezmalo svakodnevnih nemilih događaja, međusobnih napada, ratovanja i ubijanja, kada se kaže Palestine ili palestinsko svima je jasno „kao dan“ na koga se taj termin odnosi. „Međutim, kada malo zagrebemo po istoriji videćemo da to ni izdaleka nije da li je to baš tako „jasno“!?

Samo ime *Palestina* dolazi od hebrejske (jevrejske) reči *Pelešet* (פְּלִשְׁתִּים), odnosno *Plištim* (פלִשְׁתִּים) koja se odnosila na narode poreklom sa južnogrčkih ostrva („naroni sa mora“), a posebno se Krita, i koji su se, napadajući u talasima u 12. veku pre nove ere, naselili i na uskom priobalnom pojusu, na potezu današnjih gradova Gaze

Zastava Palestine sa Davidovom zvezdom

Kroz kasniju istoriju osvajači vladari ovog prostora će se menjati (Rimljani, Vizantinci, Persijanci, Arapi, Tatari, Turci, Englezi), a to će se ime prevashodno koristiti kao geografska oznaka onoga što su Jevreji i hrišćani zvali *Svetom zemljom*.

Ali ko je i kada terminološki u svojoj istoriji koristio naziv i ime „Palestina“.

Naslovna strana jevrejskih dnevnih novina „Glas Palestine”, sa svečanom objavom proglašenja države Izrael

Kao jedna od najstarijih jevrejskih institucija koja je nosila ime „palestinska”, bila je vrhovna jevrejska verska škola, tzv. „**Palestinska akademija**”, koja je, prema zapisima iz dokumenata pronađenih u *genizi* u Kairu (Egipt), postojala još od sredine 8. veka. Autor ovih dokumenata bio je poslednji palestinski gaon Abiathar ben Elijah ha-Cohen (oko 1040 – 1109).

U vreme kada Jevreji nisu imali političku vlast i upravu nad teritorijom svoje domovine Izraela, i kada se taj prostor već počeо zvati novim imenom Palestina, ova značajna jevrejska verska talmudska akademija, poznata i kao „*Palestinska gaonska akademija*“, bila je jedna od svega dve jevrejske *talmudske škole* u svetu (druga je bila *Vavilonska*). One su kao duhovna i politička središta rukovodile svim aspektima verskog, nacionalnog i svakodnevnog života Jevreja, kako u dijaspori tako i u samoj Palestini. Njima su rukovodili vrhovni verski jevrejski sveštenici koji su imali titulu *gaona*, a odluke po njihovim raspravama, kao najviših jevrejskih autoriteta po svim aspektima i pitanjima života Jevreja, poštovane su i provođene u celom jevrejskom svetu.

„Palestinska akademija“ se prvo nalazila u gradu Tiberijasu,

na obali Galilejskog jezera (današnji Izrael), ali je već sredinom 9. veka premeštena u Jerusalim, pa je često nazivana i „*Jerusalimska akademija*“. Zbog turbulentnih političkih događanja, 1071. godine ponovo je preseljena, sada u luku i grad Tir (u današnjem Libanu), a njena uprava kasnije i u grad Fostat u Egiptu.

Jevrejska „*Palestinska akademija*“ postojala je i delovala skoro 300 godina, sve do pred sam dolazak krstaša, 1095. godine. Veruje se da je i tada tradicija *palestinskih gaona* preživela i da je premeštena u Damask.

U to vreme Jevreji, koji u velikom broju već dugo žive u dijaspori po Bliskom istoku, na severu Afrike i u Evropi, pod uticajem tamošnjeg hrišćanskog okruženja, takođe, počinju koristiti ime *Palestina* kao geografsko određenje domovine iz koje su prognani.

Vremenom, stalno prisutna potreba i želja Jevreja dijaspore za povratak u staru domovinu naročito dolazi do izražaja krajem 18. veka, jačanjem ideje cionizma, a posebno nakon Prvog cionističkog kongresa 1897. god. u Bazelu. Od 1881. god. počinju organizovana useljavanja, odnosno povratak (alija) Jevreja u Palestinu, pre svega iz Rusije, Nemačke i Poljske. Upućenost Jevreja prema imenu Palestina ogleda se i u činjenici da se u samom Erecu (Palestini), a i van nje, osnivaju brojne jevrejske institucije koje u svom imenu nose naziv Palestina. Pa tako nastaju:

- Palestinski jevrejski sirotinjski dom za devojke, osnovan u Jerusalimu 1902. g. bio je jedini sirotinjski dom za žene i devojke u Palestini. Finansiran je od jevrejskih donatora, a među njima i od JOINT-a, američkog jevrejskog humanitarnog fonda. Pod tim imenom postojao je sve do 1927. godine, kada ga menja u *Opšte izraelsko siroštire za devojke* (GIOH)

- Anglo-palestinska banka, osnovana 1902. godine u Londonu na incijativu Drugog cionističkog

kongresa i u vlasništvu „Jevrejske agencije“ – danas je Bank Leumi („Nacionalna banka“)

- Palestinska razvojna kompanija (PLDP)

1908.g. osniva Cionistička organizacija donacijama Ota Varburga i Artura Rupina radi kupovine zemlje za „Jevrejski nacionalni fond“ – *Keren Kajemet le Izrael* (KKL)

- Palestinska kancilarija, 1908.g. osnovana u Jafi, kao deo „Svetske cionističke organizacije“. Posle je nazvana **Palestinska cionistička egzekutiva**

- Jevrejsko palestinsko istraživačko društvo, 1914.g. osnovano u Palestine od grupe jevrejskih intelektualaca radi istorijskih, geografskih i arheoloških istraživanja – sada je „Izraelsko istraživačko društvo“ (IES),

- Jevrejska agencija za Palestinu, 1921.g. – današnji „Sohnut“

- Palestinska kooperativna kompanija, 1921.g. sa sedištem u Americi, radi olakšavanja investicija američkih Jevreja u Palestini

- Centralna palestinska kooperativna banka, 1921.g. sa sedištem u Americi

- Palestinska hipotekarna i kreditna banka, 1923.g. sa sedištem u Americi

- Palestinska jevrejska asocijacija za kolonizaciju (PICA) 1923.g. koju osniva baron Edmond Rotšild, do 1930.g. otkupila je 5 200 hektara zemlje od turskih i arapskih veleposednika i izgradila 50 jevrejskih naselja

- Palestinska električna kompanija, 1923.g. u Nahariji, osnovana kao koncesija Jevreja Pinhasa Rutenberga – sada „Izraelska električna koorporacija“

Plakat Palestinske narodne opere

- Palestinska ekonomска корпорација (PEC) 1925.g. sa sedištem u Americi

- Palestinska potaša kompanija, 1929.g. za eksploraciju potaše i soli iz Mrtvog mora – danas državna kompanija „Death Sea Works“

- Palestinska vodovodna kompanija

- Radio stanica "Glas Palestine", 1936.g. danas „Radio Izrael / Kol Israel“

- Novine „Palestina Post“, 1932.g. – današnji „Džeruzalem Post“

- Jevrejski časopis „Bat-Kol Revija za Palestinu“, koji je izlazio u Palestini

- Palestinski simfonijski orkestar, 26. decembra 1936.g.

– danas „Izraelska filharmonija“, osnovao je poljski Jevrejin, violinista i muzičar Bronislav Huberman, koji, zajedno sa 75 Jevreja muzi-

Novčanica Anglo-Palestine Banke u Tel Avivu 1948.g.

čara iz cele Evrope, pod pretnjom nacizma te iste godine emigrirao u Palestinu,

Slično je i sa štampom plakata, postera i drugih reklamnih sadržaja, koje u samom Erecu – Palestini, štampaju i izdaju razne jevrejske institucije i pojedinci, potpuno srođeni sa terminom „Palestina“, kao delom jevrejskog nasleđa i identiteta.

Pa tako i jedan od vodećih jevrejskih slikara, dekorativnih umetnika i industrijskih dizajnera Zev Raban (1890– 1970), sa jevrejske Akademije umetnosti i za-

nata „Bezalel“ u Jerusalimu, 1929. godine dizajnira turistički poster koji štampa njegova akademija. Plakat služi za društvenu promociju putovanja u Svetu zemlju – Palestinu, i osim likovnog pejzaža sadrži i tekstualni deo kao i naslov „Dodata u Palestinu“ („Come to Palestine“).

I, konačno, svetski poznati i priznati izdavač enciklopedija **Le Petit Larousse Illustré** (kod nas poznate kao *La Rusova enciklopedija*), koja izlazi od 1905. godine na francuskom jeziku, u svojim izdanjima još od 1924. pa

sve do 1939. godine je u odeljku sa prikazom zastava sveta, pod odrednicom *Palestina* davala prikaz plavo-bele jevrejske zastave sa „Davidovom zvezdom“ u sredini.

Dakle, sve ovo vreme i istorijski period karakteriše to da se i u jezičkom i u pojmovnom smislu ime *Palestina* veže isključivo za Jevreje i jevrejske institucije.

Najzad recimo i to da sve do 1964. godine, nijedna arapska institucija, organizacija ili udruženje u Palestini, u svom imenu nisu imale prefiks „palestinska“. Šta više, u arapskom pismu i transliteraciji i ne postoji slovo „P“.

Prvi put kada je neka arapska institucija, u konkretnom slučaju organizacija, u svom nazivu navela ime „Palestina“ ili „palestinska“, bilo je 1964. godine kada je formirana Palestinska oslobođilačka organizacija (PLO) na čelu sa Jaserom Arafatom.

Nažalost, danas se to politički zloupotrebljava insistiranjem na navodnoj isključivoj vezi Palestinaca i Palestine i negiranjem bilo kakva istorijske i praktične veze Jevreja i Palestine, što, videli smo, nema nikakve istorijske utemeljenosti.

O SVEMU PO MALO

Starost

Kao i drugi članovi Jevrejske opštine Beograd dobio sam poštom jedan dopis te opštine. Na koverti je obeležen pošiljalac, ali je odštampano i SINCE 1521,ili OD 1521. To znači da je naša opština stara i da se time ponosi. Tako,

valjda, i treba. Ali ako bi to što je odštampano bilo tačno, ispalo bi da smo tek „srednjih godina“. Jer te, 1521. godine, Turci su osvojili Beograd. Tu su našli, između ostalih građana različitih vera, i Jevreje i njihovu opštinu. Neke od Jevreja su poslali u „surgun“ u azijski deo otomanskog carstva, a neki su ostali u Beogradu tokom sledećih nekoliko stoljeća. A kada su došli u taj grad, koji je prilično često menjao gospodare i imena, to danas niko pouzdano ne zna. No predratni beogradski aškenaski nadrabin dr Ignat Šlang (moj veroučitelj) u svojoj knjizi *Jevreji u Beogradu* piše da Jevreji u Beogradu veruju kako njihovi sumpotenci žive u tom gradu od pamтивекa. Dodaje i činjenicu da se u Beogradu Purim slavi dan više, kako se proslavlja u jevrejskim zajednicama koje su postojale pre rušenja Drugog hrama (70.godine naše ere). Takođe je činjenica da su Jevreji u doba rimske vladavine na Balkanu živeli na celoj toj teritoriji i u obližnjim oblastima. Kako bi bilo da Opština odštampa, recimo, SINCE 21? Milenijum i po ranije?

LICA I DOGAĐAJI

VAŽNO!

Anketa

Poštovani članovi zajednice,

Prošlo je, nažalost, 25 godina otkako je poslednji put urađena pregledna anketa koja je obuhvatala demografske, socijalne i za zajednicu specifične pokazatelje. Iako je veoma velik protok vremena između dve ankete rezultati će biti poredivi i neki zaključci o njihovoj dinamici će se moći doneti.

Cilj ankete je da se sagledaju opšti demografski podaci kao što su natalitet, mortalitet, prosečna starost, polna distribucija, sklapanje brakova, trajanje i sudbina brakova, broj razvoda i broj ponovnog sklapanja brakova i njihovo trajanje. Ovi podaci biće obogaćeni detaljima kao što su, na primer: dob u trenutku sklapanja braka, dob roditelja u trenutku rođanja dece, odnos starosti bračnih partnera i slično.

Drugi cilj ankete je da se utvrde socijalni parametri kao što su obrazovanost, zaposlenost, ekonomski položaj, stambeni uslovi, zdravlje članstva i dr.

Treći cilj ankete je da utvrdi specifične činjenice od značaja za zajednicu kao što su jevrejsko poreklo, odnos prema jevrejstvu kao religiji i kao tradiciji, stepen interesovanja za jevrejstvo, uključenost u život zajednice i pasivno i aktivno, zainteresovanost roditelja da decu vaspitavaju kao pripadnike zajednice i slično.

Smatramo anketu važnom, posebno u trenutku očekivanog poboljšanja ekonomskog položaja zajednice u narednim godinama i mogućnosti unapređenja njenog rada, jer će analiza podataka ukazati na potrebe i imati uticaja na usaglašavanje politike prema tim potrebama.

Poštovani članovi zajednice,

kao prilog u "Jevrejskom pregledu" naći ćete UPITNIKE. Pročitajte ih, razmislite o odgovorima, ali ih NEMOJTE PONJAVATI. U narednom periodu (leto-jesen) kontaktiraće Vas KOORDINATORI ANKETE i sa Vama, prema Vašem vremenu dogоворити posetu ANKETARA koji će na osnovu Vaših odgovora popuniti upitnike. Popunjene upitnike anketari unose u istovetnu elektronsku bazu podataka. Od tog trenutka podaci prestaju da budu vezani za Vaša imena i postaju opšti podaci za statističku obradu.

Koordinatori ankete, anketari i autor statističke obrade su članovi zajednice od poverenja. Podatke koje dobiju od Vas, a vezane za Vaše ime, obavezni su da čuvaju kao poverljive. Materijal će biti, kao poveljiv čuvan u arhivu Jevrejskog istorijskog Muzeja, a u elektronskoj formi u kasi SJOS. Svi podaci biće dostupni samo licima, koje ovlasti Izvršni odbor Saveza, Javni će biti samo statistički podaci koji neće biti vezani za lični identitet ispitanika.

Molimo Vas da saradujete sa anketnom ekipom i doprine sete brzini i tačnosti provođenja ankete.

Dr Ruben Fuks,
predsednik Saveza jevrejskih opština Srbije

Poseta

Novoizabrani reis-ul-ulema Islamske zajednice Srbije Sead ef. Nasufović posetio je Savez jevrejskih opština Srbije 21. jula, u pratnji muftije beogradskog Mustafe ef. Jusufspahića i ef. Muediba Šahinovića. Visoku delegaciju dočekali su generalni sekretar SJOS Danijela Danon, predsednik Verske komisije Brane Popović i rabin Isak Asiel dok predsednik Saveza dr Ruben Fuks, iz opravdanih razloga, nije mogao da prisustvuje sastanku. U toplom i sručnom razgovoru pomenut je prijateljski odnos između dve zajednice koji su svojevremeno ostvarili pokojni rabin Jugoslavije Cadik Danon i Muftija Hamdija Jusufspahić. Putem kojim su oni krenuli "mi danas nastavljamo" složili su se Reis Nasufović i rabin Asiel. Primera saradnje između dve zajednice tokom protekle dve decenije ima mnogo, i ona će se nastaviti, što je reis efendija posebno naglasio. Rabin Asiel i novoizabrani reis Nasufović su već nekoliko meseci sagovornici u emisiji "Pravac" koja se uživo emituje svake nedelje na TV "Pink 3 Info".

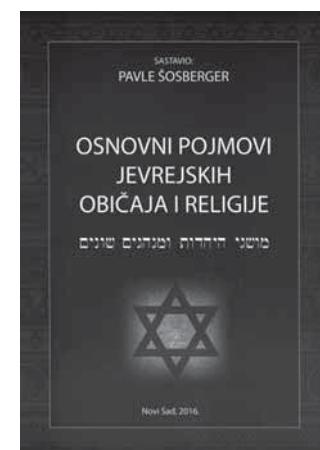
NOVI SAD

Jevrejski običaji i religija doživeli peto izdanje

Posle velikog uspeha prva četiri izdanja knjige Pavla Šosbergera "Osnovni pojmovi jevrejskih običaja i religije" i prodatog kompletног tiraža, izdavačka kuća Merkur impex DOO odlučila se za štampu i petog.

Knjiga, kako joj sam naslov kaže, pruža uvid u osnovne pojmove jevrejskih običaja i judaizma, i kao takva može biti od velike koristi kako ovdašnjim, u velikoj meri asi milovanim, Jevrejima tako i nejevrejima radoznalog duha, zainteresovanim da se bolje upoznaju sa običajima i religijom ovog jedinog preostalog biblijskog naroda.

Kakvi su žalobni i svadbeni običaji Jevreja, kako se vesele i praznuju svoje svetkovine, šta je to košer hrana, kako računaju vreme i još mnogo zanimljivih detalja sada su dostupni čitaocima. Knjiga, čiji je autor svojevremenno bio predsednik Jevrejske opštine Novi Sad, osvanula je u knjižarama početkom maja i, kako saznajemo, interesovanje za nju je primetno.

MAKABIJADA U ZRENJANINU**Piše: Vladimir Arsenić**

Važno je učestvovati (ali ni pobeda ne smeta)

Uzrenjaninu je u nedelju 26. juna 2016. održana jubilarna petnaesta Makabijada, sportsko okupljanje jevrejskih zajednica sa prostora Srbije i bivše Jugoslavije. Kao i prošle godine takmičari i gosti okupili su se u restoranu „Malo jezero“ na popularnom zrenjaninskom kupalištu Peskara. Organizator, Jevrejska opština Zrenjanin, uspela je da okupi takmičare iz svih Jevrejskih opština sa teritorije Srbije kao i drage prijatelje iz Židovske općine Osijek.

Takmičenja su održana u nekoliko uzrasnih i dve polne kategorije. Iako se održavalo u olimpijskom duhu, koji uči da je važno učestvovati, a ne pobediti, ipak je u zbiru svih rezultata Jevrejska opština Zrenjanin bila najbolja, pa je tako od Jevrejske opštine Beograd preu-

zela pobednički pehar Makabijade. Nakon takmičenja usledila je zabava i druženje do kasnih popodnevnih sati, uz humus, kiflice, gulaš i krofne i naravno odličnu muziku.

Gosti Makabijade, i to je veoma važno istaći, bili su nosioci medalja sa Paraolimpijskih igara održanih 2015. godine u Los Andelesu čiji je trener član Jevrejske opštine Zrenjanin Borislav Nuhanović.

Makabijada u Zrenjaninu je kroz svoje trajanje doživela mnoge promene, ali njena glavna svrha, druženje među jevrejskim opštinaima i međusobno upoznavanje i podrška među članovima kojih nema previše, ispunjena je i ove, kao i svih prethodnih godina. Nadamo se da će ova manifestacija trajati, kako se to kaže, do sto dvadesete.

DOBROVOLJNI PRILOZI, PORODIČNE VESTI, LIČNE VESTI

SJOS**Za Socijalni fond**

22 000 din. – Ljiljana Barbulović i Dina Alba, u znak sećanja na mamu i baku Suzanu Barbulović i baku i prabaku Jolandu Fišer

2 000 din. – Vesna i Igor Najfeld, u znak sećanja na roditelje Etu i Freda Najfelda

Za muzej

10 160 din. – nekoliko NN

27 USD – nekoliko NN

2 000 din. – Vesna i Igor Najfeld, u znak sećanja na roditelje Etu i Freda Najfelda

Za „Mi smo preživeli“

2 000 din. – Vesna i Igor Najfeld, u znak sećanja na roditelje Etu i Freda Najfelda

Za Jevrejsko groblje u Beogradu

20 evra – Nada i Mirjana Erlih iz Osijeka, u znak sećanja na Josipa, Zoricu i Ružicu Erlih

ZEMUN**Za groblje**

50 evra – Beti Mijatovic, Izrael

Za rad Opštine

10 000 din. – Nebojša Trajković

SUBOTICA**Za Groblje**

150 evra – Vlado i Miki Blumberg

Za Fond „Petar Klajn“

150 evra – Vlado i Miki Blumberg

Za hor kluba

40 GBP – Aleksandar Čović

Za rad Opštine

20 evra – Justina Semnic

BEOGRAD**Za Hevra Kadiša – Jevrejsko groblje**

300 evra – Gina Halpern, Kvebek, Kanada, „za groblje gde leže svi moji preci“

6 000 din. – Vida Janković, u spomen majci Nituški Kalmić.

30 evra – Sonja Demajo Longinović, povodom sećanja na najdraže sve Demajove, oca Bogoljuba Longinovića i dva jedina groba najdražih Estere Stele Ilić Dimkić i supruga Aleksandra Mošića

2 000 din. – Vesna i Igor Najfeld, u znak sećanja na roditelje Etu i Freda Najfelda

Za Hor „Braća Baruh“

7 000 din – Šimon Hara

Za Omladinski klub

7.000 din – Šimon Hara

Za Sinagogu

20 evra – Sonja Demajo Longinović, za molitve duša najdražih Demajovih, supruga Aleksandra Mošića i Marka Abravanela

**UMRLI
BEOGRAD**

Beraha Israel, rođ. 1926, preminuo je 6. juna 2016.

Egon Štajner, rođ. 1926, preminuo je 5. jula 2016.

LICA I DOGAĐAJI

BEOGRAD**EDJK 2016. na Kolarcu**

Bnei Brit loža Srbija organizovaće jubilarni deseti koncert povodom ovogodišnjeg Evropskog dana jevrejske kulture. Koncert će biti održan u nedelju 4. septembra, kao promenadni u Velikoj sali Kolarca u 11 časova pre podne.

Program:

Aleksandar Vujić – diptih za violončelo i kamerni orkestar (um. rukovodilac i solista Ladislav Mezei) E.Bloh – Concerto Grossso 1, Klezmer muzika za clarinet i gudački kvartet (solista Nikola Djurica), Srpsko-jevrejsko pevačko društvo "Braća Baruh", dirigent Stefan Zekić, (kratak program).

Ulaz je slobodan.

בגליון זה אנחנו כתבים:

יום השנה של בית הכנסת בבלגרד

המחזה בבית קולרץ

הkońצרט גала באולם קולרץ שבבלגרד תוך על ידי הנהלת משרד המשפטים של סרביה לשיתוף פעולה עם כנסיות וקהילות דתיות לבין הקהילה היהודית של בלגרד, ביום ראשון, ב-19 ביוני מלאו התשעים של צעיף בית הכנסת סוכת שלום בבלגרד.

כמרכו של התפילה, אלא גם של החיים החברתיים, בית הכנסת הוא אחד מעמודי התווך של הקהילה היהודית - מקום של מפגש, מקום של למוד ומקום של אירועי תרבות שהקהילה מארגנת ביקרום ומתחזק. כל יום שנה של כל בתים מעיד על חיים פעילים ושר של הקהילות היהודיות. כך יומם השנה של בית הכנסת סוכת שלום מסומן באופן חגיגי ובזירות מתוכנן, על ידי חיבור אותו למקום של ההיסטוריה ומודרניות באמצעות מופע הבמה ומוסיקה.

בתחילה מאד של קהל קוונצרטים, אשר מילא את האולם הגדול בקולרץ, התיחס הרב סרבי איסק עסיאל. הוא ברך את המשתתפים והדגיש את החשיבות הרבה של בית הכנסת בבלגרד במהלך כל שנות קיומה.

הkońצרט היה מורכב משני חלקים עיקריים. החלק הראשון בוצע כדרמטייזציה המוסיקלי של חייו ווסף בלאדינו שנקרה "לאס קולפאס דה יוסף הצדיק", ובחולק השני הקהלה "האחים ברוך" שר חלק מהרפרטואר שלו ואיר את העשור של המסורת היהודית מושיקלית באמצעות הסדרי מוסיקה מקהלה.

הטפס נכח מכובדים רבים של דואיות דתיות שונות וכן נציגי הסגל הדיפלומטי.

ל"ג בעומר עדת

לאחר הפסקה של כמה שנים קהילה יהודית אורגנה חגיגת של ל"ג בעומר שהתקיימים ביום ראשון ב-29 במאי, במסעדת "אוואזיס" בעיר ציגנליה, בדיקוק כפי שעושים הישראלים והיהודים ברחבי העולם. לשוחה של בלגרדים, בחגיגת הцתרפו גם חברי מקהילת קוקינזה, נובי סאד, זימון, פצ'בו וניש. למשתתפים, כ-200 יהודים, ברכה איחל הנשיא של קהילה יהודית בלגרד דניאל בוגנווביץ'.

פעילות חברתיות נתקיימה זמן נادر בטבע, עם אוכל טעים. בכל עבר באוירה ידידותית. היה זמן להליכה, שהיה. לשירים ולמוסיקה היו אהראים ניקולה סלצ'נין ומריה שורמצ. בהפנינג הцентр גם סגן שגריר ישראל בסרביה איתי מילנר.

התוכנית המיוחדת לילדים הוכנו מורי המרכז לחינוך לתיאטרון-פורמלי. משעה 5 אחרי צהרים נחגג ל"ג בעומר סטודנטי-נוורי. שככל עשרים נערם ששרפו את הגיריל והכינו את כל מה שהולך עם זה. מצב רוח טוב של נערים נדבק גם למבוגרים והמשיכו לחגג יחד עד שעות הערב.

צין היום השנה ה-72 של גירוש היהודים

הנחת זורה באנדרטה שהוקמה לזכר 4000 היהודים שנספו במהלך השמדה של נאצים במהלך מלחמת העולם השנייה, בחצר של בית הכנסת, ואנדרטה יהודית שמותה הגיעו לשבור מסומן ביום השנה ה-72 של הגירוש היהודי מסאבדקה. זורי פרחים הונחו בחצר של בית הכנסת וליד האנדרטה ליהודים שמתו בגטו לשעבר, ברחוב פאללה פפה. גם מופעי תרבות ומוסיקה שמתאים ליום זה התקיימו בבית הכנסת.

יהודים מסאבדקה גורשו ביוני 1944 למחני המעבר ולאחר מכן לאושוויץ ומחני ריכוז אחרים בכל אירופה. ראש העיר, ינה מגלאי אמר בהזדמנות זו שפעם בתוך כל הבצ'קה גרו כ-20000 יהודים ובסאבדקה היו קרוב ל-4000 יהודים. הם היו הבסיס של חיים רוחניים, תרבותיים וככלכליים של העיר.

"הקהילה של יהודים היום נדירה, למehrha הצער, אך אפילו היום, בזכות התמדת האחדות שלו, עדיין יש לה תפkid ממשמעותי בחיו של העיר שלנו. כל העני וחוסר צדק שהקהילה היהודית שרצה להיות דוגמה הרתעה ואזהרה לכלנו, אלא גם לעולם כולו, כי אנחנו צריכים להתמודד עם האירועים הללו ולא לאפשר שימושו דומה יקרה שוב" אמר ינה מגלאי.

מטען הקהילה היהודית דבר רב אשר אסטרן מירושלים, מנכ"ל הג'וינט, ארגון הומניטרי יהודי גדול ביותר. הוא צין שהיום נזכרים את כל בני אדם שגורשו ביוני 16, בשנת 1944 מן סאבדקה, רק בגלל זה שהם היו – יהודים.

"אותו יום היה סוף של חיי היהודים בעיר הזאת. הם נלקחו הרבעים, המורים, התלמידים, ההורים, כולם שהיו יהודים. בשלב זה, כאשר אנו זוכרים את אלה שמתו, אנחנו צריכים לדבר גם על אלה שנמצאים כתען איתנו, כי הם ממשיכים לחיות ולעבוד וקוראים תיגר על חוקי הטבע. אנחנו, יהודים מכל גאנזונס מכרא לkahila הקטנה של יהודים מסאבדקם", אמר רב אשר אסטרן. רחבי העולם עמדו איתכם היום.

ורי פרחים באנדרטה בחצר של בית הכנסת הניחו את השגריר וקונסול הרומי של הונגריה, יוצת המדיני משגוריות אורה"ב בבלגרד, משלחת האסיפה א.פ. וויבודינה שבובלה היה נשיא העצרת, הראשי של המחוון המנהל הצפון דרגי וצ'קוביצ' וראש העירייה סאבדקה.

ורי פרחים גם הונחו באנדרטה ליהודה שמתו בגטו לשעבר.

Kreativne radionice „Magiš“

U okviru kulturnih delatnosti Jevrejske opštine Subotica, od oktobra prošle godine, održava se program kreativnih radionica pod zajedničkim nazivom „Magiš“. Ideja za njihovo pokretanje je nastala za vreme posete Žakline Mučeve iz Makedonije, koja je održala trening u tehnici dekupaž za zainteresovane članice Jevrejske opštine Subotica.

S obzirom na to da su učesnice zaista uživale u zajedničkom radu i druženju, odlučeno je da se kreativne radionice ovog tipa redovno održavaju dva puta mesečno. Voditeljka radionica je Ružica Rudić Vranić.

Nakon upoznavanja sa različitim vidovima dekupaža, sledile su radionice na kojima su učesnice imale mogućnost da se upoznaju sa brojnim likovnim i dekorativnim tehnikama kao što su slikanje na staklu, izrada nakita od polimer gline, dekorisanje drvenih pločica i kutija, izrada maski za Purim, kao i izložba radova. Do sada je održano ukupno 15 radionica od kojih su dve organizovane kao posete drugim kreativnim grupama i izložbama. Njihov cilj je da se zainteresovanim članicama i članovima Jevrejske opštine Subotica pruži sadržajno druženje uz kreativno stvaranje.

Programi časova su namenjeni učenju tehnika ukrašavanja i izrade sitnih ukrasnih predmeta sa tim da je izbor motiva usmeren ka karakterističnim jevrejskim obeležjima.

Osim izrade različitih predmeta u program su uključeni i sledeći sadržaji:

- Održavanje periodičnih izložbi izrađenih predmeta.
- Grupne posete umetničkim kolonijama, radionicama, muzejima i izložbama.
- Uspostavljanje razmene i saradnje sa zainteresovanim grupama u drugim jevrejskim zajednicama. U okviru ovog programa dogovorena je razmena programa sa Jevrejskom opštinom Novi Sad.
- Uspostavljanje razmene i saradnje sa sličnim radionicama u drugim manjinskim zajednicama.

U okviru ovog programa ostvarena je zajednička radionica sa slamarkama iz Tavankuta kao i dve posete manjinskim zajednicama: bunjevačkoj u Tavankutu i rusinskoj u Ruskom Krsturu. Planiraju se posete Kovačici kao i Koloniji starih zanata u Hajdukovu.

Radionice se održavaju svake druge subote i na njima redovno prisustvuje 10 do 15 učesnica.

Potencijalne učesnice i učesnici se redovno obaveštavaju o vremenu i datumu održavanja radionica mejlom, fejsbukom ili telefonom.

Program je namenjen svim članovima Jevrejske opštine Subotica bez obzira na uzrast i pol.

(Autorka je Moderatorka programa kulture Jevrejske opštine Subotica)

Srce znači ljubav, a ljubav stvara čarolije – naslovnička članske karte

„MAGISH“

U toku rada učesnice radionica su odlučile da odaberu naziv za svoju kreativnu grupu i od deset ponuđenih predloga, jednoglasno je usvojen naziv Magiš (Magish) reč na jidišu, koja znači čarolija.

Sledilo je svečano proglašenje uz podelu posebno dizajniranih članskih kartica i prigodno posluženje. Za logo je odabранo trostruko srce koje je česti motiv na zidnim slikama u velikoj sinagogi u Subotici. Na osnovu toga usvojen je i moto kreativnih radionica koji glasi: „Srce znači ljubav, a ljubav stvara čarolije“.

Dekupaž

TISKOVINA IMPRIMEE

Exp. Savez Jevrejskih opština Srbije,
11000 Beograd, Kralja Petra 71a
POB 30
SRBIJA/SERBIA

PIROVAC

Još samo dva sata ti fali,
da stigneš na to mesto,
za koje niko čuo nije.

Dva po dva i evo,
sve si bliže.

Vreme je da saznaš
s kim si zarobljen u sobi,
narednih 10 dana.

Ne, nemoj zaspati,
nemoj zakasniti,
i nemoj zaboraviti
se dobro naspavaš.

Zažalićeš ako trepneš
predugo,
proleteće 10 dana
nezaboravnih.

Zavrti bocu
još jedan put,
još jedan blic,
još jedna pasta,
još jedna uspomena
za sledeći put.

Muke mučili smo
celu godinu misleći,
da ova neće
nadmašiti prošlu.

I evo predugo si trepnuo!
Upozorila sam te, zar ne?
Završilo se sve.

Svi se grle i pozdravljaju,
poslednji monsteri se piju,
negde još koja suza se
prolije. Zato hajde, podimo,
i sledeće godine,
u ovo mesto
gde smo rekli
da opet doći nećemo,
a evo,
svake se godine
opet srećemo.

Hajdemo još jednom
u taj čuveni Pirovac.
Gde je sve izazov,
i sve je moguće.

Noa Fišer, Sombor

Izdavač: Savez jevrejskih opština Srbije, Kralja Petra 71-a, POB 30, tel: 011/26 24 359, 26 21 837; **Fax:** 011/26 26 674,
e-mail: bilten@savezjos.org; Izlaženje Jevrejskog pregleda pomažu Ministarstvo vera Srbije i Ministarstvo kulture Srbije;
CIP – Katalogizacija u publikaciji; Narodna biblioteka Srbije, Beograd; ISSN 1452-130X = Bilten – Savez jevrejskih opština Srbije;
COBISS.SR-ID 81280012; **Glavni i odgovorni urednik:** Stanimir Saša Ristić; **Tehnički urednik:** Željko Hrček

Izlaženje „Jevrejskog pregleda“ omogućeno je uz saradnju i pomoć

Uprave za saradnju sa crkvama i verskim zajednicama Ministarstva pravde Republike Srbije.

Svi potpisani članci odražavaju lično mišljenje autora, koje se ne podudara uvek sa mišljenjem redakcije.

Rukopisi za naredni broj se primaju do 20. u mesecu; Redakcija zadržava pravo da prilagodi priloge; Štampa: LION, Beograd